

**“ULOGA NEVLADINIH ORGANIZACIJA
U IZGRADNJI POVJERENJA I DOBRE VLADAVINE
U MOSTARU”**

Mostar, mart 2005.

Rebeka Kotlo

**Istraživački rad je nastao uz podršku
Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina
kroz Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika**

Posebnu zahvalnost dugujem i želim iskazati Fondu otvoreno društvo Bosna i Hercegovina na ukazanom mi povjerenju, datoj podršci i pruženoj izvrsnoj mogućnosti da učešćem u Programu podrške istraživanjima u oblasti javnih politika obogatim svoja znanja, rezultat kojih je ovaj istraživački rad, međunarodnom mentoru, prof.dr. Leslie Pal, i, svakako, mojoj profesorici, doc.dr Mirjani Nadaždin Defterdarević, nacionalnoj mentorici, na neprocenjivo vrijednoj podršci i dobronamjernim kritikama prilikom istraživanja i pri izradi rada, kao i uvijek u mom dosadašnjem radu.

Zahvaljujem se i svima koji su na drugačiji, ali vrijedan način dali doprinos kvalitetu ovog istraživačkog rada.

Rebeka Kotlo

Mostar, mart 2005.

Sadržaj:

1. Uvod ili zašto je ovo pitanje vrijedno istraživanja?	5
2. Nevladine organizacije kao sredstvo izgradnje i jačanja povjerenja i poštivanja principa dobre vladavine u savremenom demokratskom svijetu	12
3. Kratki prikaz pravnog tretmana i razvoja nevladinih organizacija u BiH: ustavni, zakonodavni i poreski okvir.....	15
4. Okvirna procjena stanja i uloge nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini u 2004. godini.....	22
5. Intersektoralni pristup identifikaciji uloge i uticaja nevladinih organizacija u današnjem Mostaru.....	28
6. Kritička procjena rezultata istraživanja o raznim aspektima odnosa između nevladinih organizacija u Mostaru i:	
6.1.1. vlasti – kako saradivati na putu ka dobroj vladavini?....	31
6.1.2. nacionalnih i međunarodnih vladinih, međuvladinih, nevladinih organizacija i privatnih fondacija – kako (u)raditi zajedno za dobrobit lokalne zajednice?.....	35
6.1.3. građana i privatnog poslovnog sektora – kako podstaknuti individualnu i korporativnu filantropiju?.....	39
6.1.4. medija – kako zavrijediti dobru sliku u javnosti i podići svijest o značaju nevladinih organizacija?	40
6.1.5. obrazovnih institucija – kako zajedničkim nastojanjima odgojiti građanina kao aktivnog člana društva?.....	42
7. Preporuke za izvodljivu strategiju unaprjeđenja uloge nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru kroz interakciju svih učesnika u razvoju.....	45
8. Rezime: ključni izvodi istraživanja.....	47

Dodaci:

Dodatak 1

Kreiranje uzoraka i metodologija istraživanja 58

Dodatak 2

Anketni obrasci62

1. Anketni obrazac za nevladine organizacije u Mostaru63
2. Anketni obrazac za nosioce listi političkih partija i koalicija, te nezavisne
kandidate za Gradsko vijeće Mostara, ovjerene od Izborne komisije Bosne i
Hercegovine za Općinske izbore održane 2. oktobra 2004.66
3. Anketni obrazac za medije u Mostaru.....73
4. Anketni obrazac za osnovne i srednje škole u Mostaru.....78

Dodatak 3

Spisak osoba/pravnih subjekata koji su za potrebe istraživanja: ...82

1. konsultovani
2. intervjuisani
3. anketirani

Bibliografija84

ULOGA NEVLADINIH ORGANIZACIJA U IZGRADNJI POVJERENJA I DOBRE VLADAVINE U MOSTARU

Rebeka Kotlo*

1. Uvod ili zašto je ovo pitanje vrijedno istraživanja?

Nevladine organizacije (NVO) se, generalno govoreći, smatraju pokretačkom snagom i ključnim segmentom civilnog društva, posebno u zemljama u razvoju, u tranziciji, u začecima demokratije, kakva je i Bosna i Hercegovina. Kao udruženja građana, nevladine organizacije u Mostaru, prvenstveno one čija primarna djelatnost korespondira sa temom ovog istraživanja, neposredno obezbjeđuju i podržavaju, sa više ili manje uspjeha, organizovani građanski angažman koji inicira povjerenje, podstiče komunikaciju i doprinosi modelima kolektivnog djelovanja za opšte dobro lokalne zajednice tražeći konstruktivne načine interakcije svih učesnika u razvoju, što je neophodno posebno u društvima koja još osjećaju posljedice teških ratnih razaranja, kakvo je u Mostaru.¹

Upravo su lokalne nevladine organizacije u dobroj poziciji da, ukoliko iskoriste svoje komparativne prednosti, budu aktivno i sa zapaženim rezultatima uključene u proces izgradnje i jačanja povjerenja među lokalnim stanovništvom s jedne strane i građana u vlast, sa druge strane, doprinoseći konstruktivnoj participaciji građana u (su)životu i progresu lokalne zajednice, a time i države. Također, nevladine

* Rebeka Kotlo je asistentica na Pravnom fakultetu Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru, na Katedri za državno i međunarodno javno pravo, koordinatorica Centra za ljudska prava u Mostaru, nevladine organizacije i stipendista Fonda otvoreno društvo Bosna i Hercegovina kroz Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika.

¹ Konstataciju da su se u Bosni i Hercegovini desila strašna ratna razaranja, ali da su najstrašnija razaranja povjerenja ljudi u komšije, vlast, državu, istakao je Dr. Christian Schwarz-Schilling, Međunarodni medijator za Bosnu i Hercegovinu, u nedavno urađenom dokumentarnom filmu o njegovom angažmanu u Bosni i Hercegovini, emitovanom na Televiziji Federacije Bosne i Hercegovine.

organizacije imaju jači ili slabiji uticaj i na izgradnju dobre vladavine, koja podrazumijeva participaciju građana u vlasti, postizanje konsenzusa, odgovornost i transparentnost vlasti, njenu efikasnost, nediskriminirajući tretman građana, zaštitu njihovih zagarantovanih prava i sloboda i poštivanje principa vladavine prava. Zahvaljujući različitim oblastima i metodologiji djelovanja, kao i neposrednoj povezanosti sa lokalnom zajednicom u svrhu ostvarenja čijih potreba i interesa u pravilu i nastaju, lokalne nevladine organizacije čine značajan i sadržajan segment civilnog društva, koje se često definiše kao skup institucija, organizacija i društvenih i političkih pokreta koji se razlikuju od vlasti, poslovnog sektora i porodice kao privatne sfere. Neke od bitnih karakteristika nevladinih organizacija su: povezanost i osluškivanje potreba lokalne zajednice, fleksibilnost i inovativnost, inkluzivne metode rada u širokom spektru pitanja, poput onih humanitarnog, obrazovnog, kulturnog, sportskog, istraživačkog, profesionalnog karaktera, zaštite ljudskih prava i izgradnje građanskog društva, vršenje stručnih analiza stanja na terenu i efikasno i pravovremeno djelovanje uz kreiranje mogućnosti interakcije sa drugim relevantnim akterima društvenog života. Ukoliko grade i unaprijeđuju svoje karakteristike, odnosno prednosti, nevladine organizacije mogu biti u stanju da učine mogućim ono što vlasti ili drugi učesnici u razvoju društva neposredno i samostalno ne mogu ili ne žele učiniti.

Uloga nevladinih organizacija kao dijela civilnog društva i ključna važnost smanjenja tenzija, ublažavanja konflikata i izgradnje povjerenja u etnički još podijeljenom društvu u Mostaru u toku implementacije Statuta Mostara, koji je stupio na snagu 15. marta 2004. i reorganizacije Grada Mostara, neposredno je izražena u Poglavlju VI Odluke o implementaciji i reorganizaciji Grada Mostara ustanovljavanjem Odbora za Mjere izgradnje povjerenja sastavljenog od stručnjaka iz

raznih oblasti relevantne ekspertize, predstavnika civilnog društva i političkih i vjerskih vođa, koji je nadležan za razvoj mjera izgradnje povjerenja.

Statut Grada Mostara ističe postojanje snažne potrebe za postizanjem administrativnog, funkcionalnog i pravnog jedinstva Grada Mostara na način na koji se unaprijeđuje efikasnost u pružanju usluga građanima, garantuje uživanje osnovnih prava svih građana, omogućava uživanje zajedničkih prava konstitutivnih naroda i sprječava dominacija jednog dijela stanovništva Mostara.

«Do stupanja na snagu Statuta Grada Mostara, koji izričito zahtjeva obavezu ispunjenja navedenih ciljeva, organizacija Grada Mostara bila je regulisana Prijelaznim Statutom Grada Mostara, od 7. februara 1996. godine, koji je donesen u vrlo teškim vremenima i kao direktan rezultat Vašingtonskog sporazuma (potvrđenog Dejtonskim mirovnim sporazumom) sa osnovnim ciljem: okončanje krvoprolića u Bosni i Hercegovini. Mostar je odraz stanja koje je zasnovano na takvoj svrsi.»²
«Prijelazni statut je pružio privremeno rješenje i okvir za postepeni oporavak Mostara od rata i posljedica privrednog razaranja i tranzicije. Prije usvajanja Prijelaznog statuta vladavina prava nije bila utemeljena kao ni zakonodavstvo koje bi moglo pružiti podršku njegovim uslovima i namjerama. Prijelazni statut je osiguravao minimalni nivo usluga, i sporu rekonstrukciju komunalnog i društvenog života. Nije garantovao, niti dozvoljavao razvoj grada prema utemeljenim standardnim smjernicama. Međutim, pružio je početne mogućnosti za postepenu saradnju među ratom rascijepljenim zajednicama, i bio je inicijalni dio procesa normalizacije.»³

1 Komisija za reformu Grada Mostara: Preporuke Komisije Izvještaj Predsjedavajućeg , 15. decembar 2003. str. 12.

³ Ibid., str. 48.

«Uprava Evropske unije je radila na sprovođenju Prijelaznog statuta i pripremama terena za dalju normalizaciju Grada. Dogovoreno je da će gradskom općinom Mostar upravljati Administrator Evropske unije u periodu od dvije godine, kako bi se potpomogla poslijeratna tranzicija, koordinirala rekonstrukcija u razorenom gradu i inicirao razvoj osnovnih struktura u gradu u kritičnim godinama. Uprava Evropske unije je završila svoj mandat u julu 1996. godine, i nakon nje je slijedila misija Posebnog izaslanika do prenošenja odgovornosti na Ured Visokog predstavnika i široku garnituru međunarodnih agencija uključenih u implementaciju i unaprjeđenje mira 6. januara 1997. godine. Uprava Evropske unije je bila angažovana u Mostaru u izazovnom periodu, ali je bila uspješna u radu sa lokalnim građanima na ponovnom razvoju i podršci osnovne infrastrukture i komunalnih usluga, slobodi kretanja i unaprjeđenju Prijelaznog statuta. Dostignuća Evropske unije, međutim, jednostavno su bila temelj za trajnija i buduća rješenja i reforme, koja bi zajedno upotpunila ciljeve i duh Daytonskog sporazuma.»⁴

Kao rezultat rata i politike etničkog čišćenja u Bosni i Hercegovini, u proteklih deset godina demografska slika Grada Mostara bitno je izmijenjena. “Možda je najalarmantniji statistički podatak činjenica da se sveukupno stanovništvo Mostara smanjilo za skoro 20.000.”⁵ Demografska struktura predratne Općine Mostar iz 1991. godine (43.856 Bošnjaka / 34,6%; 43.037 Hrvata / 34%; 23.864 Srba / 18,8 %; 12.768 Jugoslovena / 11,1%; 3.121 Ostalih / 2.5%) temeljito je modifikovana. “Kao posljedica podjele Mostara na istočni i zapadni, godina opstrukcije povratka izbjeglica i raseljenih osoba kojima nije dozvoljavan povrat imovine, doseljavanja u Mostar raseljenih osoba iz drugih dijelova BiH, i nezakonite dodjele građevinskog zemljišta u

⁴ Ibid., str. 47. i 48.

⁵ Ibid., str. 52.

društvenom vlasništvu bez bilo kakvog urbanističkog plana, demografski balans između Hrvata i Bošnjaka također je fundamentalno narušen.”⁶

Ovaj debalans, uz možda najočitiiji primjer da u Mostaru živi manje od 1% od skoro 30% Srba i Jugoslovena, koji su ovdje živjeli prije rata, “postao je alat za produbljivanje obostranog straha i nepovjerenja među ljudima i otežava normalizaciju sveukupnih uslova i komunalnih odnosa u Gradu.”⁷

“Iako je Prijelazni Statut Grada Mostara osigurao okvir za postepeno prevazilaženje posljedica rata u smislu uspostavljanja institucija neophodnih za normalizaciju osnovnih životnih uslova i uzajamnih odnosa, “protjeklo vrijeme pokazalo je da je sprovođenje Prijelaznog Statuta i cjelokupna organizacija Grada Mostara u šest gradskih općina prvenstveno poslužila za obilježavanje “postignuća” bivših ratnih podjela i zasniva se isključivo na nacionalnim osnovama, odražavajući razgraničenja i podjele koje su postojale između Bošnjaka i Hrvata u vrijeme okončanja sukoba”.⁸

“Šest gradskih općina – tri sa bošnjačkom i tri sa hrvatskom – formirane su duž bivših ratnih linija razgraničenja i “upravljaju pravima i obavezama vlasti u ime građana, svaka isključivo za dobrobit “svog naroda””, potpuno preuzimajući sve nadležnosti koje, i po samom Prijelaznom statutu Grada, trebaju pripadati Gradu Mostaru. Šest gradskih općina stvorenih prijelaznim uređenjem nisu bile uređene u skladu sa historijskim područjima ili demokratskom pravnom procedurom, već su jednostavno odražavale čisto nedemokratske linije razgraničenja utemeljene tokom rata. Kao upravne jedinice utemeljene samo na demografiji “dominantnih naroda”,

⁶ Ibid., str. 14.

⁷ Ibid., str. 14.

⁸ Ibid., str.12.

ove jedinice nisu služile građanima Mostara, nego specifičnim nacionalnim grupama.”⁹

Pošto je u posljednjih deset godina Mostar kao grad postao simbol političkih podjela, organizacijske neefikasnosti i strukturalnih nedostataka koji sprječavaju reformu i otežavaju progres, i sa obzirom na to da političke vlasti na gradskom i općinskom nivou nisu uspjele ujediniti Mostar prema Prelaznom Statutu Grada Mostara, kako je navedeno u Izvješataju Komisije za reformu Grada Mostara, nego su više iskoristile gradske općine da stvore paralelne institucije kako bi etnički podijelile Grad i održale destruktivne posljedice rata, Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu je osnovao Komisija za reformu Grada Mostara sa ciljem aktivnog angažovanja lokalnih vlasti na razvoju dugoročnog pravnog okvira koji će odrediti buduću strukturu, administraciju i funkcionisanje Mostara i koji će osigurati razvoj Mostara kao normalnog, jedinstvenog grada u skladu sa evropskim normama i standardima.

“Po mnogo čemu Mostar istovremeno predstavlja i ono najbolje što BiH može ponuditi i izazove koje tek treba prevazići. Uspješna reforma u Mostaru može poslužiti kao novo polazište urbane revitalizacije širom BiH. Reforma će približiti zakonske i sudske odluke donesene tokom nekoliko proteklih godina, uključujući prava konstitutivnih naroda, zaštitu vitalnih nacionalnih interesa, mjere osiguranja adekvatne zastupljenosti, građanske participacije i ne-diskriminacije u svim aspektima života. Dok je cijena stagnacije visoka, koristi od normalizacije će poboljšati život svih građana Mostara”¹⁰

⁹ Ibid., str. 13. i 48.

¹⁰ Ibid., str. 21.

Zbog svega navedenog, potencijal i uloga nevladinih organizacija u polju eksplicitno izražene potrebe za izgradnjom povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, moraju biti procijenjeni i unaprijeđeni.

Ovaj istraživački rad se razlikuje od svih ranijih istraživačkih poduhvata u Mostaru jer, koliko mi je poznato, nijedna inicijativa ove vrste - analiza pitanja koja su obrađena u radu, uz učešće različitih relevantnih ciljnih grupa i kombinovanom metodologijom kroz primjenu kvalitativnih i kvantitavnih metoda prikupljanja i analize podataka, nije do sada poduzeta ni u jednoj instituciji i ni od jedne osobe, kako bi se izvršilo detaljno istraživanje i došlo do rezultata kako NVO mogu igrati značajnu ulogu u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru nakon usvajanja Statuta Mostara i seta odgovarajućih odluka koje su stupile na snagu.

Svrha istraživačkog rada je istražiti i procijeniti različite aspekte angažmana NVO u interakciji sa drugim učesnicima u razvoju (vlastima, međunarodnim i domaćim vladinim, međuvladinim i nevladinim organizacijama, građanima i poslovnim privatnim sektorom, medijima i obrazovnim institucijama) u obnovi povjerenja među različitim zajednicama koje žive u Mostaru i jačanju povjerenja građana u vlasti i principe dobre vladavine koji moraju biti poštovani. Cilj istraživačkog rada, je, dakle, istražiti i analizirati aktuelno stanje i djelovanje nevladinih organizacija aktivnih u navedenim oblastima, kritički procijeniti moguće opcije za unaprijeđenje i preporučiti najbolju izvodljivu strategiju u datim okolnostima i pravnom okviru uz učešće svih relevantnih aktera, te razviti mehanizme zagovaranja za promjene, gdje to istraživanje pokaže potrebnim.

2. Nevladine organizacije kao sredstvo izgradnje i jačanja povjerenja i poštivanja principa dobre vladavine u savremenom demokratskom svijetu

Brojnim međunarodnim i opšte prihvaćenim dokumentima o ljudskim pravima i slobodama, te u pravnim okvirima država, deklarirano je i zagarantovano i pravo na udruživanje, koje daje i formalno-pravno osnov za formiranje nevladinih organizacija kao udruženja građana.¹¹ Bitno je istaći da u pravilu do osnivanja nevladine organizacije kao neprofitnog, nezavisnog, nepolitičkog, nekriminalnog i nenasilnog, te od vlasti i poslovnog profitnog sektora odvojenog i različitog udruženja građana dolazi odlučnošću građana da organizovano reaguju i/ili odgovore na neku potrebu ili problem iz svoje zajednice. U praksi neke nevladine organizacije mogu biti identifikovane kao bliske određenoj političkoj partiji, a o nekima od njih se, opravdano ili ne, stvara slika u javnosti kao o profitnim. Neke od nevladinih organizacija ostvaruju prihod iz organizaciji srodnih ekonomskih aktivnosti poput konsultantskih ugovora i prodaje svojih publikacija, te time vlastitim snagama doprinose samoodrživosti, što je dozvoljeno i pohvalno. Pored političkih stranaka koje se bore za vlast, uživanjem prava na slobodno udruživanje, u modernim državama nastaju i značajnu ulogu imaju udruženja građana – nevladine organizacije, koje se, za razliku od političkih pratija, ne bore za vlast, ali imaju uticaja na vlast. Posebno važnu ulogu u demokratskim državama imaju nevladine organizacije čija je osnovna misija podizanje svijesti, obrazovanje i zaštita ljudskih prava, unaprjeđenje demokratije, poštivanje principa dobre vladavine i izgradnja povjerenja.

¹¹ O nastanku i razvoju nevladinih organizacija u svijetu, u pojedinim regionima i razdobljima već je pisano mnogo, tako da ću se za potrebe ovog rada osvrnuti na njihovu ulogu u izgradnji i jačanju povjerenja i poštivanja principa dobre vladavine u savremenom demokratskom svijetu

Međutim, nikada se nevladina organizacija ne konstituiše kao “državna birokratija”, politička partija, kompanija/preduzeće, kriminalna organizacija ili vojna formacija. Stoga,... NVO se identifikuje kao nezavisno dobrovoljno udruženje građana koji djeluju zajedno na kontinuiranoj osnovi, radi ostvarenja zajedničkog cilja, koji nije dolazak na vlast, zarada novca ili pravno nedozvoljene aktivnosti”¹² “Često jedan od prvih zadataka koji se u tom procesu nameće jeste potreba preduzimanja aktivnosti vezanih za edukaciju i podizanje svijesti drugih članova zajednice u cjelini o samom postojanju nekog problema i potrebe za njegovim rješavanjem. Za tu svrhu se u samom početku nastajanja jedne organizacije obično formira jedno jezgro članova i istomišljenika. Ukoliko daljnji tok aktivnosti bude uspješan, dolazi do rasta organizacije, počinju se tražiti dodatna sredstva za finansiranje redovnih djelatnosti i organizacija postaje sve profesionalnija.”¹³

Iako NVO-i postoje već duže vrijeme, ono što čini osnovnu razliku u kontekstu nevladinih organizacija danas jeste njihova raznolikost, opseg djelovanja, stvaranje domaćih i međunarodnih mreža i njihova znatno veća vidljivost i prepoznatljivost.

Zahtjevi poštovanja i unaprjeđenja principa dobre vladavine prema svima i od svih u savremenom demokratskom društvu, kao preduslov da državne institucije efikasno odgovore iskazanim potrebama građana, ističu neophodnost jačanja civilnog društva i stoga, i uloge nevladinih organizacija u demokratskom svijetu.

Pod vladavinom se može podrazumijevati “vršenje ekonomskih, političkih i administrativnih ovlaštenja kako bi se upravljalo državnim poslovima na svim nivoima. Obuhvata mehanizme, procese i institucije putem kojih građani i grupe

¹² Prof. Willetts, P. , What is a Non-Governmental Organization, <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM>

¹³ Grupa autora, Nevladin sektor u SAD – Prilog za savremeni mozaik građanskog društva, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, 2002., str. 10-11.

artikulišu svoje interese, uživaju svoja prava, izvršavaju svoje obaveze i usklađuju svoje različitosti”.¹⁴ Dobra vladavina, koja obuhvata četiri glavne komponente: političku vladavinu, ekonomsku vladavinu, civilnu vladavinu i efikasan pravosudni sistem, oslanja se i koristi (ili barem bi trebalo da jeste) i uticaj i kapacitete nevladinih organizacija u društvu.

Građansko (civilno) društvo, privatni sektor i država moraju, dakle, raditi zajedno kako bi se ubrzao progres i postigao veći društveni razvoj. Posebno je značajna uloga nevladinih organizacija u zaštiti prava ugroženih i ranjivih kategorija stanovništva, kao i uopšte uloga NVO-a kao sredstva mobiliziranja građana da se bave pitanjima od značaja za lokalnu zajednicu, te uloga NVO-a kao efikasnih posrednika između građana i vlasti. Nova alijansa sa civilnim društvom i nevladinim organizacijama kao njegovim dijelom sada se neizostavno mora nalaziti u planu razvoja i jačanja države, jer jako civilno društvo ne znači nužno slabu državu. Naprotiv, jačanjem sva tri sektora: državnog, poslovnog i nevladinog i unaprjeđenjem njihove pozitivne interakcije, stvara se koheziorna snaga društva gdje svaki akter, koristeći svoju poziciju za opšte dobro, u zajedničkom djelovanju neminovno vodi ka progresu.

Neki NVO-i mogu predstavljati različite segmente zajednice ili interesa koji su suprotni načelima dobre vladavine. Stoga, nisu NVO-i sami po sebi ti koji nužno imaju pozitivnu ulogu u izgradnji dobre vladavine, već je to posebna karakteristika pojedinih od njih. Promovišući principe dobre vladavine koji su blisko povezani i međusobno uslovljeni sa izgradnjom i jačanjem povjerenja, pojedine nevladine

¹⁴ UNDP, How to Build Inclusive Policy Process: Institutionalising the dialogue between governmental and non-governmental actors, Practice from CIS Countries, UNDP Bratislava, August 2002. and non-governmental actors, Practice from CIS countries, Bratislava, August 2002, str. 5.

organizacije također neposredno su angažovane upravo na izgradnji i jačanju povjerenja, kao svojoj osnovnoj misiji.

Njihov cilj je uspostaviti i ojačati povjerenje među građanima, kao i povjerenje građana u vlast, tijela i institucije vlasti i državu u cjelini. Neke od ključnih aktivnosti i mjera u svrhu izgradnje povjerenja koje nevladine organizacije često provode i primjenjuju su:

unaprjeđenje dijaloga između društvenih aktera, jačanje obaveze vlasti da transparentno donosi odluke, podrška inkluzivnoj participaciji, zahtjevi prema vlasti za pripremom dokumenata kroz saradnju sa nevladinim organizacijama, stalna i dosljedna primjena konsenzusom donesenih standarda i pravila provođenja odluka vlasti, te međusobna razmjena informacija. Preduslov postojanja svih pretpostavki i za izgradnju povjerenja i dobre vladavine jeste politički dijalog koji podrazumijeva ne samo razmjenu mišljenja, nego i definisanje uloga i pristupa problemu, usklađivanje stavova i interesa, nerijetko različitih, pa i suprotstavljenih stremljenja raznih društvenih grupa, kako bi se postiglo najsretnije moguće rješenje. Povjerenje i dobra vladavina ne postižu se samo institucionalnom i reformom javnog sektora i državnih službi, već i snaženjem kapaciteta javnosti – građanstva da postane aktivan sudionik političkog dijaloga, koji se informiše, razmišlja, kritički prosuđuje i reagovanjem utiče na životno okruženje.

3. Kratki prikaz pravnog tretmana i razvoja nevladinih organizacija u BiH: ustavni, zakonodavni i poreski okvir

Državnim i entitetskim ustavima u Bosni i Hercegovini garantovano je pravo na udruživanje, koje podrazumijeva mogućnost da se građani udružuju radi ostvarivanja svojih političkih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih, sportskih, individualnih, kolektivnih i drugih potreba i interesa u državi.

Okvirni prikaz pravnog tretmana NVO-a i njihovog razvoja u BiH može se podijeliti na tri perioda: prije rata 1992., za vrijeme rata od 1992. do 1995. i poslije rata, nakon 1995. godine.

U periodu socijalističkog uređenja, organizacije civilnog društva obuhvatale su, između ostalog i sindikate, sportska i omladinska udruženja, te brojne organizacije koje se bavile čisto humanitarnim pitanjima, među kojima je najznačajnija organizacija bio Crveni krst/križ. Ove organizacije i udruženja svojim različitim i brojnim aktivnostima bitno su uticale na društveni život, a u to vrijeme neke od njih su ostvarile međunarodne kontakte i saradnju.

Početakom 90-ih godina, rad obnavljaju nacionalna humanitarna društva: Merhamet, Caritas, Dobrotvor i La Benevolencija, dok 1992., negdje početkom rata, počinju sa djelovanjem i mnoge međunarodne organizacije, u najvećem broju humanitarne.¹⁵ U 1993. godini počele su sa radom prve domaće NVO u većim bosanskohercegovačkim gradovima, koje su nastale kao dijelovi projekata međunarodnih organizacija i većina njih se bavila u to vrijeme proritnim pitanjima, poput pružanja psihosocijalne pomoći različitim grupama ratom traumatiziranih građana i davanjem humanitarne pomoći. Međunarodni donatori su kroz značajan dio međunarodne pomoći Bosni i Hercegovini usmjeren na razvoj civilnog društva, davali podršku radu i razvoju NVO-a, i osim neposredne finansijske pomoći, započeli su i programe izgradnje kapaciteta NVO-a. Predratne NVO morale su uložiti veliki napor da nastave djelovati u ratnim i uslovima opšte destrukcije društva i države Bosne i Hercegovine, na čijoj teritoriji su djelovale. Mnoge od njih jednostavno u tome nisu uspjele, prestale su djelovati i nikada više nisu nastavile svoj angažman.

¹⁵ Sali Terzić, Sevima, Civilno društvo, Poglavlje XI u Međunarodne politike podrške zemljama jugoistočne Evrope – Lekcije (ne)naučene u BiH, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 2001, str. 177.

Nakon 1995. godine i potpisivanja Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kojim je okončan rat u BiH, došlo je do naglog porasta broja nevladinih organizacija, i prema nekim procjenama, tada ih je bilo više od 1500, što se ipak ne može smatrati velikim brojem kada se poredi sa brojem NVO-a u drugim zemljama u tranziciji.

Razlikovanje pojavnih oblika NVO-a u dva bosanskohercegovačka entiteta, Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republici Srpskoj (RS), može nas uvesti u ranije više prisutnu neusklađenost relevantnog entitetskog zakonodavstva za nevladine organizacije.

“U FBiH NVO-i mogu djelovati kao:

- Udruženja građana, koja se osnivaju voljom građana radi ostvarenja nekih zajedničkih interesa ili ciljeva, a naročito u oblasti kulture, obrazovanja, zdravstva, sporta, ekologije i sl.
- Humanitarne organizacije, koje daju direktnu ili indirektnu humanitarnu pomoć u novčanom ili drugom obliku, uključujući i pružanje usluga, a koje mogu biti kako domaće tako i međunarodne i
- Fondacije, koje za cilj imaju dobrotvorni rad u raznim oblastima, uključujući i finansijsku podršku drugim NVO-ima za njihov rad.”¹⁶

Tadašnjim Zakonom o udruženjima građana Republike Srpske određen je samo jedan oblik nevladinih organizacija – udruženja građana.

U svrhu preciznijeg i ilustrativnijeg objašnjenja same pravne prirode nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini mogu poslužiti pojedini članovi ranijih

¹⁶ Ibid., str. 178.

i aktuelno važećih zakona koji regulišu nastanak i djelovanje NVO-a u Bosni i Hercegovini.¹⁷

Novi Zakon o udruženjima građana i fondacija (Službene novine br. 32/01, od 28. decembra 2001), koji je usvojila Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, prvi put dopušta da se NVO-i registruju na državnom nivou. Između ostalih odredbi, Zakon:

- Uvodi opšte načelo dobrovoljne registracije udruženja;
- Za osnivanje udruženja zahtjeva najmanje tri fizičke osobe koje su državljani ili rezidenti BiH, ili tri pravne osobe registrovane u BiH;
- Stavlja u jednak položaj domaća i strana lica kao osnivače fondacije;
- Stavlja u jednak položaj domaća i strana lica kao članove upravnog odbora fondacije;
- Dopušta udruženjima i fondacijama da se direktno uključe u srodne ekonomske aktivnosti.

¹⁷ U skladu sa članom 2. Zakona o udruženjima građana (Službene novine FBiH, br. 6/95), građani se slobodno i dobrovoljno udružuju s ciljem ostvarenja svojih kulturnih, obrazovnih, umjetničkih, naučnih, medicinskih, socijalnih, humanitarnih, sportskih, tehničkih, profesionalnih, inovativnih, ekoloških i ostalih aktivnosti, potreba i interesa u skladu sa zakonom. Članovima 2., 3. i 6. Zakona o humanitarnoj djelatnosti i humanitarnim organizacijama (Službene novine FBiH, br. 35/98) definisana je humanitarna djelatnost kao djelatnost kojom se, u vidu novca, roba i usluga bez naknade i bez uslova u pogledu teritorijalne, nacionalne, vjerske, političke i druge pripadnosti, pruža humanitarna pomoć fizičkim i pravnim osobama kojima je ona prijeko potrebna zbog stanja u kojem se nalaze, a za koje ona nisu kriva (umanjena zdravstvena i radna sposobnost, ratno stanje, elementarne nepogode i dr.), određeno je da se humanitarne organizacije osnivaju radi vršenja humanitarne djelatnosti i imaju svojstvo pravne osobe, te da se osnivaju kao nevladine organizacije, a svoju djelatnost obavljaju na načelima humanosti, nepristrasnosti, nezavisnosti i dobrovoljnosti. Prema relevantnim odredbama Zakona o udruženjima građana i fondacijama, objavljenog u Službenim novinama FBiH, 20. septembra 2002., udruženje je, svaki oblik dobrovoljnog povezivanja više fizičkih ili pravnih lica radi unapređenja i ostvarivanja nekog zajedničkog ili općeg interesa ili cilja, u skladu s Ustavom i Zakonom, a čija osnovna svrha nije sticanje dobiti. Fondacija je pravno lice koje nema svoje članstvo, a cilj njenog osnivanja je upravljanje određenom imovinom u općem ili zajedničkom interesu. Registar udruženja vodi Federalno ministarstvo ako se statutom udruženja predvidi da će udruženje djelovati na području dva ili više kantona, a ako se statutom predvidi da će udruženje djelovati na području jednog kantona, registar udruženja će voditi kantonalni organ. Registar svih fondacija i svih stranih nevladinih organizacija vodi Federalno ministarstvo. Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaju da važe: Zakon o udruženjima građana ("Službene novine Federacije BiH", broj 6/95), Zakon o fondacijama i zakladama ("Službene novine Federacije BiH", broj 16/98) i Zakon o humanitarnoj djelatnosti i humanitarnim organizacijama

Novi Zakon o udruženjima i fondacijama ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj 52/01, od 17. oktobra 2001.), koji je usvojio Parlament Republike Srpske i kojim su prestali da važe dva zakona: Zakon o udruženjima građana iz 1990. i Zakon o fondacijama i zakladama, i novi Zakon o udruženjima građana i fondacijama usvojen od Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH, br 43/02.) donose mnogo pozitivnih novina od kojih su vjerovatno najvažnije sljedeće:

- osiguravaju dobrovoljnu registraciju udruženja;
- zahtijevaju najmanje tri fizičke ili pravne osobe za osnivanje udruženja;
- dozvoljavaju NVO-ima registrovanim u jednom BiH entitetu da slobodno djeluje u drugom BiH entitetu, bez daljih administrativnih zahtjeva;
- stavljaju u jednak položaj kao osnivače udruženja domaće i strane osobe;
- propisuju liberalne uslove za registraciju stranih NVO-a i
- osiguravaju razumljive i transparentne uslove za disoluciju organizacije.

Glavne prednosti na državnom nivou donesenog Zakona o udruženjima građana i fondacijama zajedno sa kasnije usvojenim Zakonom o udruženjima građana i fondacijama Federacije Bosne i Hercegovine i Zakonom o udruženjima građana i fondacijama Republike Srpske su stvaranje novog, više usklađenog, harmoniziranog pravnog okruženja i okvira za nevladine organizacije u oba bosanskohercegovačka entiteta i u državi Bosni i Hercegovini, kao i postizanje veće podudarnosti sa međunarodnim standardima i najboljim praksama u regionu.”¹⁸

("Službene novine Federacije BiH", broj 35/98), osim pojedinih članova koji nisu od ključne važnosti za ovaj rad.

¹⁸ Vidjeti: ICNL NEWS Release, January 16, 2002 at www.icnl.org/PRESS/

Jedan od bitnih elemenata za razvoj saradnje između nevladinog, vladinog i privatnog poslovnog sektora, ali i građana, jeste svakako i pitanje poreskog tretmana nevladinih organizacija kao neprofitnih, te faktor koji bitno utiče i na njihovu (samo)održivost.

«Kao što se iz samog naziva može vidjeti, cilj poslovanja i postojanja neprofitnih organizacija nije ostvarivanje neke vrste poslovne dobiti koja bi se na kraju obračunskog perioda (poslovne godine) dijelila njenim vlasnicima, već im je cilj ostvarivanje viška prihoda kojima bi pokrivale svrhu svog postojanja.»¹⁹ Iako se nevladine organizacije osnivaju s osnovnim ciljem pružanja pomoći grupama građana ili pomoći razvoja lokalne zajednice, one nisu oslobođene plaćanja ili nemaju poreske olakšice za plaćanje svih vrsta poreza. U daljem tekstu slijedi kratki osvrt na neka značajna pitanja u pogledu poreskog tretmana NVO-a u FBiH.

Pošto je osnovna razlika između profitnog i neprofitnog sektora u tome što neprofitne organizacije ne posluju s ciljem ostvarivanja dobiti, nego je njihov osnovni cilj sa aspekta poslovanja ostvarivanje viška prihoda nad rashodima, neprofitne organizacije nisu obavezni plaćanja poreza na dobit.²⁰ Neprofitne organizacije na iznos troškova reprezentacije ne plaćaju državi nikakav porez, za ove troškove nisu odgovorne državi u smislu da li su prekoračile dozvoljeni iznos troškova na ime reprezentacije, nego te troškove pravdaju svojim sponzorima. Prilikom isplate plaća i

¹⁹ Međutim, «u važećem Zakonu poreza na dobit nalazi se za njih bitna stavka, a to je ovih 0,5% humanitarnih rashoda. Ovaj iznos predstavlja njihov potencijalni prihod zato što se u okviru ovog iznosa nalaze i svi ostali izdaci privrednih društava za humanitarne, kulturne, obrazovne, naučne i sportske ciljeve (osim profesionalnog sporta), koje profitne organizacije doniraju raznim udruženjima ili ih jednostavno direktno plasiraju. Zato je sa stanovišta neprofitnih organizacija bitno razviti taktiku da bi što veći dio ovog kolača usmjeravali preko svoje organizacije. Prema: Krnić, Esmir, REVICON, Oporezivanje NVO-a u Federaciji BiH – Trenutna situacija, POREZNI SAVJETNIK 1/2002. u Pogledu na NVO sektor u BiH, ICVA, novembar 2002. , str 55.

²⁰ Ibid., str. 56.

drugih naknada zaposlenim «profesionalcima» ili saradnicima angažovanim po ugovorima o (autorskom) djelu i ugovorima o obaljanju privremenih i povremenih posklova, nevladine organizacija plaćaju porez po istoj poreskoj stopi kao i profitni sektor. Također, i kod prometa proizvoda, generalno posmatrano, neprofitne organizacije imaju poreski status kao i sve ostale profitne organizacije, sa izuzetkom organizacija koje se registrovane i koje se bave humanitarnom djelatnošću i koje mogu dobivati bez naknade ili nabavljati sve proizvode, osim putničkih automobila i visokotarifne robe, pod uslovom da te proizvode ne prodaju, nego ih koriste za one namijene za koje su osnovane.

«Neprofitni sektor je, generalno posmatrajući, oslobođen svih poreza, sve do onog momenta kada se određenom svojom djelatnošću ne počne baviti profitabilnim poslovima. To je i osnovni problem kod ljudi u neprofitnim organizacijama da shvate u kojem dijelu se njihovo poslovanje odvija u okviru pomoći određenim skupinama, odnosno kada prelazi u profitabilni okvir.»²¹

Nevladinim organizacijama je dozvoljeno da se direktno uključe u srodne ekonomske aktivnosti (tj. one aktivnosti koje su neophodne za ostvarivanje osnovnih statutarnih ciljeva organizacije i prihod stečen od takvih ekonomskih aktivnosti se jedino smije koristiti za osnovne (statutarne) ciljeve, i kao i svaki drugi prihod i imovina nevladinih organizacija podliježe ograničenju da kojim se brani njegovo distribuiranje, što znači da ga nevladina organizacija ne može distribuirati, niti ga može koristiti za ličnu dobit osoba povezanih sa samom organizacijom.

²¹ Ibid., str. 59. Onoga trenutka kada dođe do pokretanja određenog projekta i prodaje finalnog proizvoda iz tog projekta, odnosno do isplate naknada ljudima koji su učestvovali u određenim aktivnostima, pojavljuje se osnova za obračun i plaćanje određenih vrsta poreza. U tom trenutku neprofitni sektor je u potpunosti obaveznik poreza prema važećim propisima. Posmatrajući i sa aspekta neprofitnih organizacija, može se zaključiti da je najbitnija stvar u cjelokupnom poslovanju, koja se ne može izbjeći, da se plati porez državi.

Davanje poreskih olakšica/oslobađanja od plaćanja poreza na prihod stečen iz srodnih ekonomskih aktivnosti nevladinih organizacija i stvaranje povoljnijih uslova oporezivanja i administrativnih procedura prilikom davanja donacija pravnih i fizičkih lica nevladinim, neprofitnim organizacijama, svakako, doprinosi kreiranju boljih uslova i okruženja za finansijsku (samo)održivost nevladinih organizacija i njihovu interakciju sa ostalim učesnicima u razvoju društva, kako to pokazuje i praksa u drugim sredinama.

3. Okvirna procjena stanja i uloge nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini u 2004. godini

“Nevladin sektor u BiH dao je izuzetno veliki doprinos u poslijeratnoj obnovi i rekonstrukciji zemlje, povratku izbjeglih i raseljenih osoba, zaštiti ljudskih prava i ženskim pitanjima. On je bio najdirektnije angažiran na uspostavljanju osnovnih pretpostavki za demokratsku vladavinu u Bosni i Hercegovini» ističe se u Izvještaju sa «Konferencije nevladinih organizacija BiH».²² Konferencija je imala za cilj «da demonstrira okončanje trogodišnjeg rada na izradi ključnih dokumenata: „Sporazuma o saradnji između Vijeća ministara BiH i nevladinog sektora“ „Standarda kvalitata saradnje između vlade i nevladinog sektora u BiH“, «Kodeksa ponašanja za nevladin sektor u BiH“ i «Strateških pravaca razvoja nevladinog sektora u BiH“».²³

²² Konferencija je održana u Sarajevu, 7.12.2004. godine u organizaciji Centra za promociju civilnog društva iz Sarajeva, uz prisustvo i učešće 310 delegata i preko stotinu gostiju iz međunarodnih organizacija u BiH, fondacija, političkih stranaka i svih nivoa vlast.

²³ Prema: Centar za promociju civilnog društva, Izvještaj sa Konferencije nevladinih organizacija BiH», Sarajevo, 10. 01. 2005. godine, Sporazumom o saradnji između Vijeća ministara BiH i nevladinog sektora, navedeno je u Izvještaju, «želi se uspostaviti saradnja i potvrditi opredijeljenost Vijeća ministara BiH i nevladinog sektora da ojačaju svoje obaveze i odgovornosti u ispunjavaju preuzetih uloga u razvoju i pružanju javne politike i da Vijeće ministara BiH preuzime obavezu i ojača svoju ulogu u promoviranju dobrovoljnih i društvenih aktivnosti u svim oblastima našeg državnog života».

Standardima kvalitata saradnje između vlade i nevladinog sektora u BiH, kako se navodi u Izvještaju, promoviraju se zajedničke vrijednosti građanskih, civilnih inicijativa koje su temelje na društvenim promjenama, saradnji, solidarnosti, socijalnoj pravdi, transparentnosti, individualnoj slobodi i odgovornosti, učešću u odlučivanju, ličnom integritetu, samoorganizovanju, uvažavanju

Na Konferenciji je, između ostalog zaključeno da:

«... nevladin sektor još traga za ključnim problemima svoga angažmana. Država i njene institucije nisu izgradile institucionalni okvir za partnerstvo sa institucijama civilnog društva. Većina organizacija ostala je izvan glavnih političkih procesa u zemlji. Orijentacija na usluge, koje su uglavnom finansijski bile podržane iz inostranstva, presudno su utjecale na sadašnju poziciju nevladinog sektora, koji:

a) nije izgradio sistem vrijednosti kao pretpostavku za angažman i kao takav je neprepoznatljiv u zajednicama i državi u cjelini;

b) nije se uključio u političke procese u zemlji, njegovi unutrašnji kapaciteti nisu dovoljno razvijeni da bi uspješno odgovorio na društvene prioritete u formulisanja javnih politika;

c) nije prepoznat od građana, države i profitnog sektora kao jedan o ključnih faktora u profiliranju alternativnih programa za reformu društva, te da ... nije razvijena saradnja u izgradnji partnerstva između vlade, nevladinog i biznis sektora. *Ova tradicija treba da se izgradi, a lideri vlade, nevladinog i binis sektora u BiH treba da se ubijede u beneficije koje će proizaći iz te saradnje.»*²⁴ Kao ključne potrebe definisani su:

organizacijskih raznolikosti i trajno usmjereni na stvaranje djelotvornih normativa koji će unaprijediti odnose između Vijeća ministara BiH i nevladinog sektora. Cilj Standarda je uspostavljanje povjerenja i saradnje između svih nivoa vlasti i nevladinih organizacija koje djeluju u zemlji kao dva bitna preduslova za modernizaciju i razvoj civilnog društva u Bosni i Hercegovini.

„Kodeks ponašanja za nevladin sektor u BiH“, istaknuto je u Izvještaju, «je skup pravila i normi koje samoregulišu rad i djelovanje nevladinih organizacija u BiH, ustanovljenih s ciljem da promovišu vrijednosti civilnog društva u djelovanju nevladinih organizacija i da, kada dođe do odstupanja od strane potpisnika Kodeksa, bude mjerljivi instrument za djelovanje u skladu sa njegovim vrijednostima i principima».

²⁴ Ibid.

daljnja izgradnja kapaciteta nevladinih organizacija, saradnja sa vlastima i saradnja i povezivanje nevladinih organizacija sa profitnim sektorom²⁵

Usvajanje ova četiri dokumenta, označava kraj jedne i početak druge, veoma važne faze u razvoju nevladinog sektora, jer je većina organizacija ostala je i ostaje još uvijek po strani od glavnih političkih procesa, kao procesa definisanja društvenih prioriteta ili prioriteta za reforme i proces formulisanja javnih politika. Preuzeti dio odgovornosti za društveni razvoj podrazumijeva aktivno učešće u političkim procesima.²⁶

Prema Konačnom izvještaju «Procjena civilnog društva u Bosni i Hercegovini», pripremljenom za USAID/BiH u junu 2004. godine:

- međunarodna zajednica nastavlja da vodi razvoj i agendu civilnog društva, mada postoje nastojanja za «domaćim preuzimanjem sektora»,
- pravni okvir za civilno društvo je bitno unaprijeđen, ostali su i dalje neki propusti i nedostaci koji utiču i na razvoj sektora i na perspektive za uspjeh,
- odnos između vlasti i civilnog društva još treba biti definisan i operacionaliziran na višim nivoima,

²⁵ Stoga je potrebna: Implementacija Kodeksa; Izrada „Strategije razvoja nevladinog sektora u BiH“ za naredni petogodišnji period na osnovu usvojenih strateških pravaca; Izrada „Konceptije razvoja civilnog društva u BiH“ – dokument u kojem bi bila sadržana vizija razvoja civilnog društva u BiH i vrijednosti na temelju kojih će se angažirati u budućnosti; Uspostavljanje Resursnog centra koji će raditi, sa 15 regionalnih Referentnih grupa na jačanju i institucionalnoj izgradnji nevladinog sektora u BiH; Rješavanje statusnih pitanja neprofitnih organizacija kroz domaće zakonodavstvo kroz promjenu poreskih olakšica za neprofitni sektor;

Za rad u budućnosti na Konferenciji je dogovoreno: Uspostavljanje vertikalno Predstavničkog tijela nevladinih organizacija BiH; Formiranje „Nacionalne asocijacije neprofitnih organizacija BiH“ Uspostavljanje „Komiteta za saradnju sa Evropskom Komisijom“; Na Konferenciji je formiran tim za pregovore sa Vijećem ministara BiH za usaglašavanje i potpisivanje Sporazuma; Rješavanje modaliteta i načina finansiranja partnerskih projekata sa Vladom i lokalnom samoupravom na izgrađenim pravilima i procedurama, te implementacija sporazuma i saradnje lokalnih vlasti i nevladinog sektora u BiH;

Uspostavljanje Institucije/Ureda pri Vijeću ministara BiH za komunikaciju i saradnju između vlade i nevladinih organizacija na nivou BiH; te rješavanje statusnih pitanja neprofitnih organizacija kroz domaće zakonodavstvo kroz promjenu poreskih olakšica za neprofitni sektor;

²⁶ Prema: Dobrila Govedarica, Izvršna Direktorica Fonda otvoreno društvo BiH, Centar za promociju civilnog društva, Izvještaj sa Konferencije nevladinih organizacija BiH», Sarajevo, 10. 01. 2005. godine

- kritična masa profesionalnih NVO-a postoji, iako domaća infrastruktura za podršku civilnom društvu ostaje još nerazvijena,
- svijest javnosti i javni imidž o sektoru se postepeno poboljšavaju, ali svakako trebaju biti unaprijeđeni i produbljeni,
- iako postoje, domaći izvori finansiranja, krajnje su ograničeni,
- kampanje zagovaranja o pojedinim pitanjima i lokalne inicijative potekle iz zajednice su ostvarile zapažen uspjeh, mada je angažman civilnog društva ograničen i nejednak,
- saradnja između nevladinih organizacija i političkih partija u svrhu unaprijeđenja političkih reformi, iako krajnje ograničena, postoji,
- smanjenje međunarodne pomoći za NVO-e će dovesti do konsolidacije sektora, što se može posmatrati prije kao mogućnost, nego kao negativan ishod i
- na kraju je ocijenjeno da je napredak u razvoju civilnog društva u BiH postignut i u tome je doprinio USAID/BiH i njegovi partneri pri implementaciji.²⁷

U deset posljednjih, poratnih godina u Bosni i Hercegovini, u vrijeme opšteg procesa tranzicije prema demokratiji i tržišno-orijentisanoj ekonomiji, civilno društvo, a samim tim i nevladine organizacije kao jedan od njegovih najznačajnijih dijelova, (treba da) igraju važnu ulogu. Krajnje je vrijeme da institucije svih nivoa vlasti i predstavnici vlasti u BiH private NVO-e kao partnere ili barem kao one koji doprinose uspješnom provođenju širokog spektra nadležnosti propisanih Ustavom.

Kao što je to slučaj čak u mnogim susjednim zemljama u razvoju, saradnja sa nevladinim sektorom podrazumijeva korištenje prednosti novih znanja i vještina koje NVO-i posjeduju zahvaljujući njihovoj fleksibilnosti i značajnom iskustvu sa terena

²⁷ Preporuke iz ovog Izvještaja biti će razmatrane kao komparativni osnov u dijelu rada koji se odnosi na intersektoralni pristup identifikaciji uloge i uticaja nevladinih organizacija u današnjem Mostaru i kritičku procjenu rezultata istraživanja o raznim aspektima odnosa između nevladinih organizacija u Mostaru i drugih učesnika u razvoju.

stečenom kroz česte neposredne kontakte sa građanima i u mogućnosti su da ih adekvatno primijene kada, gdje i kako je potrebno.

Saradnja sa nevladinim sektorom može biti uspostavljena i razvijana putem:

- ugovaranja i povjeravanja određenih poslova/zadataka,
- odgovornosti i nadležnosti u vršenju određenih društveno korisnih funkcija na bazi jednakog partnerstva,
- traženjem konsultantskih usluga,
- provođenjem istraživanja na terenu među raznim kategorijama stanovništva,
- promovisanjem aktivnosti i podizanjem svijesti o pojedinim ciljevima vlasti, njihovoj koristi za dobro svih i
- zajedničkim iznalaženjem najboljeg mogućeg načina za njihovo provođenje kroz interakciju vlasti-NVO-i-građani, neformalno obrazovanje i razvoj vještina, te stoga i postizanje mnogo većeg stepena prilagodljivosti i kreativnosti u pristupu efikasnom rješavanju i većih političkih, ekonomskih i društvenih problema sa kojim se država i društvo u BiH danas suočavaju.

Rat, politika etničkog čišćenja, politička i opšta reforma pravnog sistema, nestabilno i diskrimirajuće okruženje zajedno sa mnoštvom teških i osjetljivih pitanja koja zvaničnici nisu voljni ili nisu u mogućnosti da adekvatno riješe, ostavljaju dosta prostora i potrebe za aktivnim i značajnim angažmanom NVO-a u BiH i mijenjaju njihovu ulogu od, u početku djelovanja NVO-a uglavnom kao “domaćih agencija za provođenje misije međunarodne zajednice” do u zadnjih godina djelovanja NVO-a s glavnim ciljem “ostvarenja prvenstveno na stvarnim potrebama građana BiH zasnovanih projektnih aktivnosti”. Nvladin sektor, kao danas najistureniji segment građanskog društva u BiH, kako ga vidi međunarodna zajednica i na čiji razvoj, kako

je već napomenuto, i dalje troši značajan dio sredstava međunarodne pomoći namijenjene BiH, još je ipak nedovoljno razvijen i snažan kada se sagleda u međunarodnom kontekstu. Uprkos svim naporima i sredstvima uloženim u razvoj i jačanje NVO-a: finansijskim, tehničkim i intelektualnim, još je osjetna slabost nevladinog sektora u BiH, koja se dalje negativno odražava na izgradnju demokratskog građanskog društva i svih njegovih elemenata.

U tom pogledu, da bi se ostvario i zadovoljio prioritet – potrebe građana BiH kroz adekvatnu implementaciju strateški dobro i efikasno osmišljenih i razvijenih projekata i od domaćih nevladinih i od organizacija međunarodne zajednice uz poželjnu i, štaviše, neophodnu interakciju svih relevantnih aktera BiH društva: vlasti, političkih partija, medija, obrazovnih institucija, privatnog poslovnog sektora i građana, postoji eksplicitno izražena potreba vršenja stručnih ekspertiza, istraživačkih radova na terenu, analiza i objavljivanja rezultata istraživanja i preporuka za unaprijeđenje u oblasti javnih politika o raznim aspektima pitanja od ključne važnosti za BiH kao državu i bosanskohercegovačko društvo, kao i o potrebnom NVO angažmanu, posebno u specifičnim mikro sredinama u Bosni i Hercegovini.

Istraživanju i zagovaranju orijentisane i visoko obučene nevladine organizacije koje bi vršile stručnu procjenu potreba bosanskohercegovačkog društva na mikro nivou doprinjele bi mnogo unaprijeđenju uloge svih segmenata nevladinog sektora u BiH na datim mikro područjima, s jedne strane i postizanju ciljeva razvoja i napretka BiH društva kao cjeline, s druge strane.

5. Intersektoralni pristup identifikaciji uloge i uticaja nevladinih organizacija u današnjem Mostaru

Od 31. jula 1997. do 9. septembra 2004. godine, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu registrovano je kod nadležnog Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK/HNŽ oko 700 udruženja građana. Naravno, nisu sva ova udruženja aktivna i danas, ali u nadležnom Ministarstvu ne postoji kompletna ni ažurirana baza podataka koja odgovara stvarnom stanju, prije svega zbog toga što pojedini NVO-i, iako su na to po Zakonu obavezni, ne prijavljuju uredno Ministarstvu statusne promjene. Oko 9 % ovih udruženja ima primarnu misiju koja korespondira temi ovog istraživačkog rada i sjedište i/ili djeluje na području Mostra, pa su relevantni za analizu. O načinu stvaranja uzoraka i metodologiji istraživanja pojašnjenja su data u Dodatku 1. U Dodatku 2 dat je detaljniji prikaz rezultata anketa za ciljne grupe ispitanika, a u Dodatku 3 spisak osoba/pravnih subjekata koji su za potrebe istraživanja konsultovani/intervjuisani/anketirani.

Intersektoralni pristup identifikaciji uloge i uticaja nevladinih organizacija u današnjem Mostaru, zasnovan na rezultatima anketa i intervjuja, ima za cilj ponuditi okvirni prikaz stanja, koji će biti detaljnije razrađen u poglavljima koja slijede.

Nijedna grupa ispitanika (nevladine organizacije, vlasti/političari, mediji, obrazovne institucije, mediji, građani i privatni poslovni sektor) generalno ne smatra da su uticaj i uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru veliki, već ih procjenjuju kao male do osrednje. Također, ni jedna od grupa ispitanika ne smatra da je stanje nevladinih organizacija u Mostaru dobro, nego zadobvoljavajuće ili loše. Kada je u pitanju stanje NVO-a sa aspekta saradnje sa drugim sektorima “teško je dati generalan odgovor kada se ima u vidu slaba povezanost NVO-a, velike razlike između samih NVO-a i njihove vlasite ozbiljnosti, profesionalnosti, promocije i slično”, komentar je jednog od ispitanika iz grupe NVO-

a. Takođe, jedan NVO ispitanik je iznio stav i da je “saradnja između nevladinih organizacija i organa vlasti, privatnog sektora i obrazovnih institucija loša i neorganizovana – obostrana odgovornost. Saradnja između sponzora i NVO-a je dobra – ugovorena/dogovorena”. Prema njegovim rječima, “izgradnja povjerenja među građanima, organima i organizacijama je dugoročan process na kojem treba uporno i strpljivo raditi. U našim uslovima, poslije rata i teških posljedica rata, postavlja se pitanje koja koheziona društvena snaga može nositi ovaj ozbiljan i odgovoran zadatak. Moraće se naći snage kojima će svi građani vjerovati, a NVO-i u ovom imaju veliku mogućnost i obavezu.”, isti ispitanik navodi.

Najpozitivniju sliku o nevladinim organizacijama u Mostaru izrazili su vlasti/političari, te potom obrazovne institucije, koji nevladine organizacije uglavnom vide kao “dobru mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja” (41% političara; 25% škola) kao i da “mnogo sposobnih ljudi nije partijski organizovano/politički aktivno, ali se njihovo mišljenje i djelovanje, zahvaljujući nevladinim organizacijama “osjeća” u javnom mnijenju (24% političara, 21% škola). Mediji uglavnom smatraju da “većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještim pojedincima da zarade novac i steknu uticaj” (27% medija) i da “nevladine organizacije služe samo interesima pojedinaca i stranih država i njihovih fondacija uz čiju pomoć se organizuju i finansiraju” (13% medija) , ali i da ipak “bez ovih organizacija i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast” (20%) , te mali broj ispitanika među medijima smatra da “nevladine organizacije predstavljaju “dobru mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja”(13%). 13% medija je dalo odgovor da ima drugačije mišljenje o NVO-ima koje je uglavnom negativno.

Građani i privatni poslovni sektor imaju podijeljeno mišljenje o nevladinim organizacijama, u kojem ipak neznatno prevladava negativniji stav prema nevladinim organizacijama, nepovjerenje u njihov rad, nedovoljno poznavanje njihovih postignuća, neinformisanost o njihovim aktivnostima (oko 60 %) , ali i mišljenje da nevladine organizacije jesu potrebne u Mostaru i da se njihov uticaj mora osjećati kroz aktivnosti sa konkretnim, vidljivim i mjerljivim rezultatima, s ciljem, prije svega, zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva i uz transparentan rad (oko 40%) . S tvrdnjom da su postojeće nevladine organizacije u Mostaru nepartijske i neprofitne, te da djeluju bez posredovanja ili kontrole države sve grupe ispitanika se slažu donekle, jer se to, prema njihovom mišljenju, odnosi samo na pojedine od njih.

Dok se zaposleni u medijima ne bi angažovali u radu, niti bi bili članovi neke nevladine organizacije uglavnom zbog toga što ili “ne vide korist od toga, ili nemaju povjerenje u te organizacije, ili nemaju dovoljno vremena za to”, vlasti/političari najvećim dijelom (oko 90%) bi “se aktivirali u radu nevladinih organizacija, podržali njihov rad materijalno i/ili stručnim znanjima i vještinama, kao i obratili se za pomoć nekom od predstavnika nevladinih organizacija o pitanjima iz domena djelovanja nevladine organizacije”.

Sve grupe ispitanika podržavaju osnivanje i djelovanje koordinacionog tijela za saradnju između nevladinih organizacija i vlasti u Mostaru. Dalje, sve grupe ispitanika smatraju da su u Mostaru među najpotrebnijim aktivnosti nevladinih organizacija čija je primarna djelatnost izgradnja/očuvaje mira, demokratije i unaprjeđenja i zaštite ljudskih prava, kao i aktivnosti obrazovnih, naučnih i istraživačkih nevladinih organizacija.

Također, sve grupe ispitanika su otvorene za saradnju sa nevladinim organizacijama, ali velika odgovornost za unaprjeđenje saradnje leži svakako dobrim

dijelom upravo na nevladinim organizacijama. U narednim poglavljima više pažnje biće posvećeno specifičnostima odnosa i mogućnostima efikasnije interakcije između nevladinih organizacija s jedne strane i drugih učesnika u razvoju, posebno u domenu izgradnje povjerenja i dobre vladavine u Mostaru.

6. Kritička procjena rezultata istraživanja o raznim aspektima odnosa između nevladinih organizacija u Mostaru i:

6.1.1. vlasti – kako saradivati na putu ka dobroj vladavini?

Na nedavno održanoj sjednici Gradskog vijeća Mostara usvojen je set Preporuka Odbora za mjere uspostave povjerenja u Mostaru, među kojima i Preporuka o osnivanju odjela za saradnju sa nevladinim sektorom pri Gradskoj upravi Mostara, te imenovanje koordinatora, kako bi se osigurala stalna interakcija između gradskih vlasti i grupa građanskog društva u Mostaru. Gradsko vijeće Mostara je sredinom 2004. godine donijelo Odluku o okvirinim kriterijima za upotrebu sredstava tekućih grantova nevladinim i neprofitnim organizacijama iz Budžeta Grada Mostara.

U Odluci između ostalog stoji da će Grad finansijski podržati projekte nevladinih i neprofitnih organizacija i ustanova, koji zadovolje propisane Kriterije, a angažovane su u: oblasti odgoja i brige o djeci, obrazovanja i kulture, uključujući građansku edukaciju usmjerenu na izgradnju povjerenja, spriječavanju sukoba, razvijanju tolerancije i poštovanja u multikulturalnim društvima; rada i zapošljavanja, fizičke kulture i sporta, promocije i nadzora ljudskih prava, građanskih sloboda, zaštite privatnosti, te religijskih sloboda; ostvarivanju lokalne, područne i mjesne samouprave; humanitarnih aktivnosti, dostupnosti javne administracije i upravnih organa sa posebnim naglaskom na lokalnoj upravi, razvoju zajednice, razvoju

demokratije na lokalnom nivou i učešća u procesima odlučivanja u društvu, te ekologije²⁸

U ovoj Odluci Gradsko vijeće Mostara ističe da se njome “uspostavlja program koji je posebno usmjeren na podršku aktivnostima nevladinih i neprofitnih organizacija na lokalnom nivou, koje mogu svojom sposobnošću i specifičnim aktivnostima doprinijeti razvoju pluralističkog demokratskog društva, jačanju lokalne samouprave i učešća građana u vršenju javnih poslova”, a sve s ciljem da se “doprinese razvoju osnova demokratskog društva i društva socijalnog blagostanja za građane ovog Grada”.

Dakle, zvanično je izražena spremnost za podršku i saradnju vlasti sa lokalnim nevladinim organizacijama u Mostaru. Analiza podataka dobivenih iz anketa i razgovora sa predstavnicima vlasti i političarima također upućuje na njihovu otvorenost prema nevladinim organizacijama, jer uglavnom odnos vlasti i nevladinih organizacija vide kao “odnos partnerstva (stalno zajedničko nastojanje da se ostvari dobrobit za društvo u cjelini)” (38%) i kao “odnos saradnje (saradnje u aktivnostima koje doprinose efikasnijoj realizaciji pojedinih proramskih ciljeva)” (50%), dok su samo dva ispitanika odnos vlasti i nevladinih organizacija odredila kao “odnos konfrontacije (suprotstavljenosti u pogledu interesa, ciljeva i metodologije djelovanja)” (12%).

Nijedan ispitanik nije izrazio stav da “nije potrebno uspostavljati saradnju između vlasti i nevladinih organizacija”.

Jedan ispitanik ističe da “nevladine organizacije jačaju svijest građana u društvenom životu i nemaju mogućnost da se jače angažuju za dobrobit društva zbog

²⁸ Odluka o okvirnim kriterijima za upotrebu sredstava tekućih grantova nevladinim i neprofitnim organizacijama iz Budžeta Grada Mostara, Gradski službeni glasnik Grada Mostar, juli 2004., br. 13

maćehinskog odnosa vlasti prema nevladnom sektoru, što prije svega podrazumijeva nesređen sistem finansiranja nevladinog sektora od strane države. Nevladinom sektoru u Mostaru treba dati više finansijske i svake druge pomoći za rad. Političke stranke koje budu imale sluha za NVO-e i budu saradivale sa NVO-ima mogu dobiti povjerenje građana i unaprijediti svoje političko djelovanje.” Suprotno mišljenje ovom, negativno, o NVO-ima iskazao je jedan ispitanik koji smatra da “NVO-i ništa ne rade, te da su NVO-i čak i istureni odjeli špijunaže i da ih finansiraju države za koje rade.” Veći broj ispitanika, ako već nije, onda namjerava postati član neke nevladine organizacije. Oni koji nisu do sada članovi, ili nisu bili angažovani u radu neke nevladine organizacije, naveli su ili da “nemaju vremena za to” ili da “nisu imali priliku za to, nije im ponuđena takva mogućnost.”

Najvažnijim društvenim problemima smatraju političku nestabilnost, korupciju, kriminal, nezaposlenost i mišljenja su da uglavnom ovi problemi mogu biti riješeni “zahvaljujući angažmanu sadašnje vlasti, opozicije, nevladinih organizacija i medija, uz podršku međunarodne zajednice”.

Najuspješnijim načinom borbe protiv tih problema smatraju “sudsko gonjenje, kažnjavanje (27%), edukaciju i podizanje svijesti građana o navedenim problemima (23%), donošenje boljih zakona i njihovo provođenje (23%), te aktivniju ulogu građana i njihovih udruženja” (13%). Pored svog angažmana u političkoj partiji i učešća u vlasti ili opoziciji, ukoliko bi se odlučili da se na rješavanju pojedinih društvenih problema u Mostaru dodatno angažuju, uglavnom bi to učinili “obraćanjem javnosti putem medija, te učlanjenjem i djelovanjem u nekoj od postojećih nevladinih organizacija (30%)”.

Kao najveće poteškoće sa kojima se nevladine organizacije u Mostaru suočavaju vide “nedovoljnu saradnju između NVO-a i vlasti, medija, poslovnog privatnog

sektora,, obrazovnih institucija, te međunarodnih i domaćih vladinih i nevladinih organizacija (kao sponzora); potom neadekvatnu tehničku opremljenost i kadrovsku osposobljenost NVO-a, kao i postojeći pravni okvir. “Pored materijalnih problema, ozbiljne poteškoće za uspješan i efikasan rad NVO-a predstavlja loša kadrovska osposobljenost, nekompetentnost u radu, a što sve na određeni način kompromituje aktivnost NVO-a.”, komentar je jednog od NVO ispitanika.

Većina ispitanika bi se zalagala za finansiranje – pomoć nevladinim organizacijama kroz “budžetske subvencije za operativne troškove (47%) i finansiranje kroz ministarstva i javne fondove (21%)”. Samo jedan ispitanik se ne bi zalagao za pomoć države u finansiranju nevladinih organizacija.

“Zajedničko učešće u izradi zakona, javnim diskusijama, pripremama amandmana, javnim kampanjama (45%), međusobna razmjena dokumentacije, informacija i ideja koje mogu doprinijeti efikasnijoj realizaciji programskih aktivnosti (25%), te razvijanje saradnje između političkih partija i nevladinih organizacija u uspostavljanju demokratskih institucija kontrole vlasti (30%)”, odnosu su između vlasti i nevladinih organizacija za koji bi se zalagala većina ispitanika. Nevladine organizacije saradnju sa vlastima ocjenjuju uglavnom kao lošu i nedovoljnu i smatraju je, zajedno sa nedostatkom finansijskih sredstava i postojećim pravnim okvirom, jednom od najvažnijih poteškoća sa kojim se NVO-i u Mostaru susreću.

“Za korektnu i dobronamjernu vlast NVO-i su velika pomoć u rješavanju problematike u gradu”, istakao je jedan ispitanik.

Jedan ispitanik iz grupe NVO-a ističe da je «potrebno raditi u partnerstvu sa vladom i biti centar informacija o običnim ljudima». Drugi ispitanik iz grupe NVO-a navodi da «njihova organizacija ne aplicira za sredstva kod vlasti, ali da pruža usluge za vlade svih nivoa i biznis sektor koje naplućuje i na taj način obezbijedi oko 1/3

godišnjeg budžeta organizacije», te ističe da je generalno posmatrano u BiH «saradnja vlasti i NVO sektora unazad tri godine bila vrlo organičena i selektivna, ali da sada postoji tendencija razvoja saradnje, posebno između lokalnih vlasti i NVO-a, ali i da ,uopšteno posmatrano, NVO-i nisu uspjeli da se pripreme za saradnju sa vladom ili nisu, sa aspekta svojih kapaciteta, u mogućnosti da odgovore na izazov saradnje sa svim novoima vlasti.» «NVO-i moraju biti «agresivniji», npr. putem medija i obrazovnih institucija, te se «približiti građanima», i za nadati se da će uspjeti «ubijediti» vlast da će vlast sa NVO-ima biti bliža običnim ljudima», smatra ispitanik iz ove ciljne grupe. Iz svega navedenog proizilazi da **spremnost za unaprjeđenje odnosa i saradnje sa nevladinim sektorom od strane vlasti postoji i iskazana je, ali je svakako na nevladinim organizacijama da se:**

- prije svega, *(nad)gradnjom svojih personalnih/kadrovskih kapaciteta, znanja i vještina dokažu vlastima i akterima političke scene u Mostaru kao ozbiljan i sposoban partner u postizanju opšteg dobra lokalne zajednice,*
- *pri čemu je posebna odgovornost na NVO-ima koji imaju za primarnu misiju izgradnju povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, kroz aktivnosti rada na terenu, neposrednog pružanja pomoći lokalnoj zajednici, i posebno, istraživanja u oblastima javnih politika, lobiranja i zagovaranja.*

6.1.2. nacionalnih i međunarodnih vladinih, međuvladinih, nevladinih organizacija i privatnih fondacija – kako (u)raditi zajedno za dobrobit lokalne zajednice?

Značajan dio međunarodne pomoći Bosni i Hercegovini i danas se usmjerava na jačanje civilnog društva, i shodno tome, najvećim dijelom nevladinim organizacijama, sada sa naglaskom na dalji razvoj kapaciteta NVO-a u pojedinim oblastima djelovanja, posebno sticanjem znanja i vještina potrebnih za uspješno

implemetiranje projektnih aktivnosti, koje više odražavaju potrebe lokalne zajednice i uklapaju se programsku strategiju sponzorskih organizacija, te na jačanje sposobnosti procjene stanja, lobiranja i zagovaranja.

Zanimljiv je podatak da su mišljenja ispitanika iz nevladinog sektora (domaćih NVO-a) u Mostaru po pitanju saradnje sa međunarodnim i domaćim vladinim i nevladinim organizacijama podijeljena, gotovo jednak broj njih smatra da je saradnja dobra, kao i da je loša/ili da nema saradnje. Nevladine organizacije u Mostaru, dalje, kao najvažnije posljedice najvećih poteškoća sa kojima se susreću u Mostaru navode “bitno umanjene efekte djelovanja NVO-a, dupliciranje pojedinih aktivnosti, te smanjenje mogućnosti dobivanja finansijske podrške od sponzora koji traže partnerstvo organizacija”.

Ipak, skoro svi NVO ispitanici potvrđuju da su ili su bili član neke koalicije ili mreže nevladinih organizacija (92%), kao i da su imali ili imaju zajedničke projekte sa drugim nevladinim organizacijama (92%). Kao jedan od prijedloga mogućih poboljšanja stanja NVO-a u Mostaru, značajan broj NVO ispitanika vidi “adekvatnu koordinaciju rada i djelovanja NVO-a u istim ili srodnim područjima”.

Može se izvesti zaključak o potrebi efikasnijeg funkcionisanja NVO mreža ili koalicija, koje bi trebalo da budu i strukturalno, i tematski, i organizaciono i metodološki bolje koncipirane i sa intenzivnijom saradnjom svojih članica.

Svi NVO ispitanici (spisak je priložen u Dodatku 3) imaju više-manje brojne i uspješne aktivnosti, a kao primjeri posebno dobre prakse, mogu biti istaknuti:

Centri civilnih inicijativa (CCI), ured u Mostaru, koji sa drugim uredima CCI i partnerskim organizacijama radi na podsticanju i promovisanju učešća građana u demokratskim procesima u Bosni i Hercegovini i jačanju kapaciteta kako pojedinaca tako i organizacija da uspješno rješavaju probleme u svojim zajednicama, a

metodologiju rada CCI čini: zagovaranje, odnosi s javnošću (odnosi s medijima, posebni događaji, print materijali), potpisivanje peticija, pojedinačni sastanci sa predstavnicima vlasti, umrežavanje sa drugim NVO-ima radi snage i moći, te pregovaranje i lobiranje.

Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava "ZGP" Mostar čija je programska orijentacija pružanje besplatne pravne pomoći svim građanima, prvenstveno prognanicima, izbjeglicama i povratnicima, bez obzira na ma koju pripadnost (nacionalnu, socijalnu, polnu, dobnu, teritorijalnu) i edukacija građana o ljudskim pravima u najširem smislu.

Omladinski kulturni centar "Abrašević", kao krovna i resursna organizacija mreže okupljene oko ideje centra, čija je misija socio-kulturni angažman za sve one koji žele da ostvare svoj potencijal i realizuju pojedinačne ili grupne inicijative u domenu kulture i civilnog društva kreirajući otvorene programe i radionice.

Žena BiH, udruženje koje promovise i afirmise ljudska prava žena i zalaže se za ekonomsku neovisnost, samosvjesnost i potpuno uključenje žena u sve sfere života.

«Altruist», čija je misija pomoć osobama bez sredstava ili onima u teškim socijalnim prilikama – ugrožene kategorije (stari, bolesni, nemoćni), osobama sa invaliditetom, žrtvama nasilja, prikupljanje i raspodjela humanitarne pomoći, te razvijanje volonterizma i humanitarnog djelovanja.

La Strada, udruženje fokusirano na lobiranje i javno zagovaranje u vezi promjena u zakonodavstvu, prevenciju i edukaciju, te socijalnu asistenciju, tj. direktnu podršku žrtvama trgovine ljudskim bićima/ženama kroz zaštitu njihovih ljudskih prava, kao i podizanje javne i svijesti profesionalaca (poput javnih tužitelja, sudija, policajaca, socijalnih, medicinskih, prosvjetnih radnika, itd.), a koji se u svom radu susreću sa žrtvama trgovine ljudima.

«Vaša prava», regionalni ured u Mostaru, čija je primarna djelatnost pružanje besplatne pravne pomoći svim ugroženim kategorijama stanovništva (povratnicima, izbjeglim, raseljenim, socijalno ugroženim domicilnim stanovnicima).

Nansen dijalog centar u Mostaru, nevladina, neprofitna i nepolitička organizacija koja kroz promoviranje dijaloga između grupa sa različitim stajalištima, mišljenjima ima za cilj promovisanje demokratskih procesa u društvu.

Centar za ljudska prava u Mostaru, udruženje građana koje posebnu pažnju poklanja podizanju svijesti i obrazovanju o važnosti poštivanja i zaštite ljudskih prava i procesu zakonodavne, pravosudne i reforme javnog sektora u Bosni i Hercegovini.

Ispitanici su među najznačajnijim sponzorima svojih aktivnosti istaknuli:

Nacionalni demokratski institut za međunarodne odnose (NDI), Međunarodnu fondaciju za izborne sisteme (IFES), Vijeće Evrope, Evropsku komisiju, Fond otvoreno društvo – Soros fondaciju, Charles Stewart Mott Fondaciju, Agenciju Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj USAID, DemNet/ORT, Američku vladu, Demokratsku komisiju, Švicarsku agencija - Intercooperation, Kanadsku ambasadu, UNHCR, UNICEF, Nizozemsku organizaciju za međunarodni razvoj (NOVIB), Organizaciju za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Nacionalni fond za demokratiju (NED), Odjel za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DFID), Norvešku ambasadu, Freedom House, Friedrich Ebert fondaciju, Američki razvojni fond (ADF), Olof Palme fondaciju, Istok Zapad Projekt Parlamentarne Prakse (EWPPP).

Uspješnom koordinacijom rada NVO-a u istim ili srodnim područjima, kadrovskom osposobljenošću NVO-a, dobro osmišljenim aktivnostima zasnovanim na potrebama lokalne zajednice, stalnim praćenjem i analizom stanja u području interesovanja, profesionalnom prezentacijom ideje sponzoru i transparentnošću u

radu mogu se ostvariti značajni pomoci, jer, kako je istakao jedan ispitanik, “za dobar projekat, sredstava uvijek ima”. I to je tačno.

6.1.3. građana i privatnog poslovnog sektora – kako podstaknuti individualnu i korporativnu filantropiju?

Kao najslabije razvijena ocijenjena je saradnja između nevladinih organizacija i poslovnog privatnog sektora, a upravo bi ona mogla doprinijeti izvjesnijoj održivosti nevladinih organizacija. Takođe, i građani kao pojedinci su oni koji svojim angažmanom mogu bitno podržati rad nevladinih organizacija.

Međutim, u Mostaru, a stanje je slično i drugdje u BiH, sa pojedinim svijetlim izuzecima, još je nedovoljno razvijena individualna i korporativna filantropija, za razliku od organizovane filantropije pod kojom se “često podrazumijeva mreža neprofitnih organizacija i fondacija koje daju dobrovoljna davanja za opšte dobro”.²⁹ Individualna filantropija se odnosi na pojedinačne dobrovoljne doprinose građana, a korporativna filantropija podrazumijeva davanja u dobrotvorne svrhe od privatnog poslovnog sektora.

Ispitanici - građani i privatni poslovni sektor ključnim faktorima za stimulaciju dobrovoljnih davanja nevladinim organizacijama smatraju: aktivnosti nevladinih organizacija koje imaju konkretan cilj i zadatke, transparentno su provedene, medijski dobro praćene i najvažnije, čiji su rezultati vidljivi, a sa posebnim su naglaskom na ljudska prava, mlade, te humanitarni rad.

Kao najznačajniji faktori koji destimulišu dobrovoljna davanja za NVO-e, istaknuti su: loša ekonomska situacija, nepovjerenje u aktivnosti nevladinih organizacija, neobavještenost o njihovim akcijama, nestimulativna postojeća

²⁹ Balkanski fond za podršku lokalnim inicijativama, Filantropija u Srbiji i Crnoj Gori, Izvještaj za predstavnike nevladinog sektora, 2004.

pravna regulativa, te nepostojanje ili nedovoljno razvijena kultura/svijest o potrebi i značaju dobrovoljnih davanja.

Dok je privatni poslovni sektor najviše raspoložen podržati rad NVO-a davanjem u materijalnim stvarima i volonterima/dobrovoljcima za rad, građani, ako bi se odlučili na podršku, učinili bi to pružanjem intelektualnih usluga – znanja i vještina i manjim novčanim iznosima, u skladu sa mogućnostima.

I privatni poslovni sektor i građani smatraju da bi unaprjeđene poreskih olakšica i pojednostavljenje procedure za dobrovoljna davanja NVO-ima imalo podsticajni efekat na filantropiju (oko 85%)

Nevladine organizacije moraju javnosti dokazati i pojasniti svoju ulogu i značaj konkretnim rezultatima.

6.1.4. medija – kako zavrijediti dobru sliku javnosti i podići svijest o značaju nevladinih organizacija?

Mediji su jedan od osnovnih izvora informacija i, shodno tome, značajno utiču na stavove i razmišljanja ljudi. Putem medija se velikim dijelom kreira slika u javnosti, pa je, sljedstveno tome, jako bitna i za javni imidž nevladinih organizacija i promociju njihovih aktivnosti, te povećanje dometa i uticaja na širi auditorij, uspješna saradnja sa sredstvima masovnog komuniciranja.

Ispitanici iz grupe nevladinih organizacija saradnju sa medijima su pretežno ocijenili zadovoljavajućom do dobrom. Istu ocjenu dali su i ispitanici iz ciljne grupe medija. Jedan ispitanik je istakao da u medijima ipak “postoji nedostatak poznavanja rada nevladinih organizacija i njihove pozicije koju imaju u sadašnjim okolnostima u BiH”. *Obe grupe ispitanika se slažu da je saradnju potrebno još unaprijediti.* Nevladine organizacije, prema tvrdnjama većeg broja ispitanika među medijima, ne obavještavaju medije redovno o svojim aktivnostima (63%) , a kada jesu, učine to

putem saopštenja za javnost (47%) ili, znatno rjeđe, konferencije za štampu (20%), davanjem intervjua (13%), te direktnim pozivanjem urednika/novinara (13%).

Kao najčešći problem u komunikaciji između nevladinih organizacija i medija, većina ispitanika iz grupe medija navodi da “NVO-i ne raspolažu sa dovoljno znanja o odnosima sa javnošću (38%) i upotrebi savremenih komunikacijskih tehnologija u odnosima sa javnošću (31%)”, te da je za NVO-e najlakše da plasiraju informacije u javnost putem medija “ukoliko je informacija aktuelna (43%) i ukoliko je medijski događaj dobro organizovan (38%)”. *Ispitanici iz grupe medija također smatraju da je i medijima i nevladinim organizacijama potrebno više znanja o radu jednih i drugih.* Mediji su, uglavnom, ili imali ili imaju povremenu rubriku sa sadržajima o NVO-ima, smatraju da posvećuju dovoljno pažnje NVO-ima i da je njihov auditorij uglavnom “slabo zainteresovan za informacije o NVO-ima”.

Jedan od ispitanika ističe posebno negativan stav o NVO-ima i navodi da “ne vidi nikakav smisao, niti mehanizme kontrole djelovanja NVO-a, te da NVO-i ne dižu glas protiv onih stvari koje stvarno muče većinu ljudi u BiH” Drugi smatra da “mnogi NVO-i služe pojedincima da zaposle rodbinu i dobro zarade”. Svoje mišljenje o stanju NVO-a u Mostaru, jedan od ispitanika iz grupe medija obrazlaže na slijedeći način: “Nažalost, kod nas ljudi u NVO-ima uglavnom rade za novac. Čini mi se da ne postoji kategorija pravih volontera, onih koji će u slobodno vrijeme pomagati u NVO-ima ne pitajući za zaradu. Problem je što su kod nas NVO-i uglavnom nastajali u ratu, u vrlo teškoj ekonomskoj situaciji, te su same NVO nekima bile dobra prilika da prežive. Zbog toga se i izgubio osjećaj istinskog dobrovoljnog rada.”.

Saradnja između NVO-a i medija može se unaprijediti, kako smatra većina ispitanika iz grupe medija, “edukacijom članova NVO-a o medijima i razvijanjem odnosa obostrane koristi (npr. medij kao medijski pokrovitelj NVO-a dobiva

medijski sadržaj od NVO-a). “Potrebno je da se NVO-i bave stvarnim problemima ovog društva, a ne samo (kao i obično) nekim apstraktnim pitanjima, koja sa konkretnim ljudima nemaju ama baš nikakve veze.”, ističe jedan od ispitanika.

Dakle, i nevladine organizacije i mediji trebalo bi da prodube međusobna znanja, te unaprijede saradnju na način što će nevladine organizacije sa uspješnim aktivnostima adekvatno koristiti moć medija.

6.1.5. obrazovnih institucija – kako zajedničkim nastojanjima odgojiti građanina kao aktivnog člana društva?

Izgradnju građanskog identiteta koja sadrži uspostavljanje individualnog i kolektivnog osjećaja za lični angažman, društvenu odgovornost i moralno političku svijest kod mladih ljudi, u njihovom formativnim godina smatraju bitnom ispitanici iz ciljne grupe obrazovnih institucija u Mostaru. Smatraju takođe da obrazovanje o NVO-ima kao formacijama građanskog, demokratskog društva doprinosi razvoju građanskog identiteta kod mladih. O značaju pojmova i ulozi NVO-a u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, jedan ispitanik je naveo “Nakon 10 godina od rata i sa ovakvim sistemom vlasti u cijeloj BiH, a posebno u HNK i Mostaru, izgubio sam svaki smisao pravilnog razumijevanja ovih pojmova, jer vlasti o tome ne vode računa. Drago mi je da NVO-i uzimaju tu ulogu na sebe.” Takođe, navodi da “škole u udaljenijim područjima Grada Mostara i nemaju toliko kontakata sa NVO-ima, niti su dovoljno upoznate sa njihovim radom, te da dosadašnjoj vlasti, kakvu imamo i nije stalo da se NVO miješaju u društvene probleme, u čemu bi NVO-i trebali biti uporniji. Mnogo sposobnih ljudi koji nisu stranački organizovani nekako je izolovano i njihov rad i djelovanje se ne primjećuje (osim donekle u NVO-ima), što aktuelnoj vlasti i odgovara”.

Interesovanje učenika za obrazovanje o ljudskim pravima je osrednje do veliko, a aktivisti nevladinih organizacija gotovo podjednako i učestvuju i ne učestvuju u nastavnim i vannastavnim aktivnostima učenika.

Obrazovne institucije su otvorene za još uspješniju saradnju sa NVO-ima, ali pojedini ispitanici ističu da ne znaju kojim bi se NVO-ima obratili za saradnju.

Takođe, jedan ispitanik navodi da “dosadašnji kontakti i ponude od NVO-a nisu prepoznati kao interes škole ili učenika (već više kao interes pojedinaca iz NVO-a)”. “Pojedinci koriste NVO-e za ostvarivanje ličnih interesa i bogaćenje “na tuđi račun””, stav je jednog ispitanika, dok još jedno mišljenje kaže da se “rijetko zloupotrebljava položaj pojedinaca u NVO-ima za lične interese.” Drugi ispitanik ističe da “škola ima izuzetno pozitivna iskustva u proteklim i sadašnjim aktivnostima sa brojnim nevladinim organizacijama, te da su dalji rad NVO-a u Mostaru i njihova prisutnost neophodni u Mostaru, da pomognu u daljem obrazovnom procesu”. “Potrebna je veća saradnja NVO-a sa vlastima u cilju pravazilaženja određenih poteškoća u životu građana uopšte. Potrebno je i veće uvažavanje NVO-a od strane vlasti, te podrška NVO-ima u cilju uspješnijeg djelovanja i rada”, stav je jednog od ispitanika iz ciljane grupe obrazovnih institucija. “NVO-i se, nažalost, često ne odnose partnerski međusobno, liderstvo je smetnja saradnji, pojedinci u NVO-ima rade netransparentno”, jedan je od komentara. “Akcije NVO-a koje su usmjerene prema školama nisu dostupne ravnopravno svim školama, tj. nedostaje informisanost škola o aktivnostima NVO-a. Ukoliko škola ima poznanike u NVO-ima, tako će najsigurnije saznati za akcije NVO-a. NVO-i bi trebalo da javno prezenitaju svoje programe i njihove rezultate, inače se može steći utisak da je njihov rad netransparentan i ograničen na određenu grupu”, također je jedan od komentara.

Pogodne okolnosti za razvoj saradnje su, smatraju ispitanici, obrazovni karakter škola i NVO-a, iste ili slične ciljne grupe, potreba edukacije mladih i pomoći djeci da se osjećaju korisnim članovima društva, obogaćivanja nastavnih i vannastavnih edukativnih sadržaja, proces reforme obrazovanja koji podrazumijeva i veće učesće zajednice u svim segmentima rada škole, te doprinos otvaranju škola za saradnju sa drugim akterima u društvu.

Većina ispitanika iz ove ciljne grupe smatra da bi “adekvatna koordinacija rada i djelovanja NVO-a u istim ili srodnim područjima interesovanja (24.5%), kao i obrazovne i medijske kampanje za podizanje svijesti o značaju NVO angažmana (48,5%)” doprinijele poboljšanju stanja i saradnje NVO-a i škola. “NVO će, uz naporan rad, postići rezultate, te da će stanje NVO-a u Mostaru biti i bolje, ako im društvo pokloni adekvatan tretman”, smatra jedan od ispitanika iz ciljane grupe obrazovnih institucija. U Međupćinskom pedagoškom zavodu u Mostaru ističu da je saradnja škola i NVO-a dobrodošla, te da NVO-i školama mogu pružiti, kao što već i jeste slučaj, kvalitetne sadržaje. “Nevladine organizacije moraju biti “neminovnost u svakom društvu, a loši odnosi prema radu NVO-a još više će zaustaviti razvoj u svim sferama ljudske stvarnosti i društvenog života”, stav je jednog ispitanika iz ciljane grupe obrazovnih institucija.

Bitno je da aktivnosti NVO-a predložene obrazovnim institucijama budu u skladu sa interesovanjima učenika, blagovremeno predložene i izvodljive.

7. Preporuke za izvodljivu strategiju unaprjeđenja uloge nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru kroz interakciju svih učesnika u razvoju

Preporuke za izvodljivu strategiju unaprjeđenja uloge nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru kroz interakciju svih učesnika u razvoju date su već kroz pojedina poglavlja rada, tako da se ovdje mogu sažeti.

Zanimljivo je istaći da određeni broj NVO ispitanika nije uopšte odgovorio na pitanje o prijedlogu mogućih poboljšanja stanja i djelovanja NVO-a u Mostaru. S druge strane, kao pozitivan primjer, mogu se posebno navesti i dobre preporuke koje je iznio jedan od NVO ispitanika:

“Za uspješniji i korisniji rad NVO-a bilo bi potrebno:

- utvrditi osnovne kriterije koje se NVO mogu baviti određenim aktivnostima;*
- permanentno osposobljavati kadrove u stručnom i organizacionom smislu za rad u NVO-ima;*
- predlagati i utvrđivati konkretne, građanima potrebne projekte-programe, a ne projekte koje preferiraju donatori;*
- više nego do sada ostvarivati saradnju između NVO-a, posebno između organizacija sličnih ili istih sadržaja u radu;*
- zajedničko (više NVO-a) organizovanje, realizovanje “ozbiljnijih” projekata ili dijelova projekata,*
- i realizaciji svih projekata pristupiti ozbiljno i odgovorno”, jer “zbog društvene neorganizovanosti, odnosno loše organizovanosti na svim nivoima i nefunkcionisanja pravne države i u ovakvoj situaciji ogromnog broja neriješenih*

*životnih potreba osiromašenih građana, otvoren je širok prostor za puno i raznovrsno djelovanje NVO-a”.*³⁰

Spremnost za unaprjeđenje odnosa i saradnje sa nevladinim sektorom od strane vlasti je iskazana, ali *svakako je na nevladinim organizacijama da se:*

- prije svega, (nad)gradnjom svojih personalnih/kadrovskih kapaciteta, znanja i vještina dokažu vlastima i akterima političke scene u Mostaru kao ozbiljan i sposoban partner u postizanju opšteg dobra lokalne zajednice;

- pri čemu je posebna odgovornost na NVO-ima koji imaju za primarnu misiju izgradnju povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, kroz aktivnosti rada na terenu, neposrednog pružanja pomoći lokalnoj zajednici, i posebno, istraživanja u oblastima javnih politika, lobiranja i zagovaranja.

- Uspješnom koordinacijom rada NVO-a u istim ili srodnim područjima,

- kadrovskom osposobljenošću NVO-a,

- dobro osmišljenim aktivnostima zasnovanim na potrebama lokalne zajednice,

- stalnim praćenjem i analizom stanja u području interesovanja,

- profesionalnom prezentacijom ideje sponzoru i

- transparentnošću u radu mogu se ostvariti značajni pomaci, jer “za dobar projekat sredstava uvijek ima”.

Nevladine organizacije moraju javnosti dokazati i pojasniti svoju ulogu i značaj konkretnim rezultatima.

I nevladine organizacije i mediji trebalo bi da prodube međusobna znanja, te unaprijede saradnju na način što će nevladine organizacije sa uspješnim aktivnostima adekvatno koristiti moć medija.

³⁰ Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava «ZGP» Mostar, anketni listić popunjen za ovo istraživanje.

Adekvatna koordinacija rada i djelovanja NVO-a u istim ili srodnim područjima interesovanja, kao i obrazovne i medijske kampanje za podizanje svijesti o značaju NVO angažmana doprinijele bi poboljšanju stanja i saradnje NVO-a i škola.

Bitno je da aktivnosti NVO-a predložene obrazovnim institucijama budu u skladu sa interesovanjima učenika, blagovremeno predložene i izvodljive.

Snaženjem personalnog/kadrovskog kapaciteta NVO-a i korištenjem pogodnih okolnosti za saradnju sa ostalim učesnicima u razvoju, uticaj i uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru mogu biti/biti će unaprijeđeni. Postoji svestrana spremnost na to.

8. Rezime: ključni izvodi istraživanja

Uvod

Kao udruženja građana, nevladine organizacije u Mostaru, prvenstveno one čija primarna djelatnost korespondira sa temom ovog istraživanja, neposredno (treba da) obezbjeđuju i podržavaju, sa više ili manje uspjeha, organizovani građanski angažman koji inicira povjerenje, podstiče komunikaciju i doprinosi modelima kolektivnog djelovanja za opšte dobro lokalne zajednice tražeći konstruktivne načine interakcije svih učesnika u razvoju, što je neophodno izrazito u društvima koja još osjećaju posljedice teških ratnih razaranja, kakvo je u Mostaru.

Uloga nevladinih organizacija kao dijela civilnog društva i ključna važnost smanjenja tenzija, ublažavanja konflikata i izgradnje povjerenja u etnički još podijeljenom društvu u Mostaru u toku implementacije Statuta Mostara, koji je stupio na snagu 15. marta 2004. i reorganizacije Grada Mostara, neposredno je izražena u Poglavlju VI Odluke o implementaciji i reorganizaciji Grada Mostara ustanovljavanjem Odbora za Mjere izgradnje povjerenja sastavljenog od stručnjaka iz raznih oblasti relevantne ekspertize, predstavnika civilnog društva i političkih i vjerskih vođa, koji je nadležan za razvoj mjera izgradnje povjerenja.

Potencijal i uloga nevladinih organizacija u polju eksplicitno izražene potrebe za izgradnjom povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, moraju biti procijenjeni i unaprijeđeni.

Svrha i metodologija istraživanja

Svrha istraživačkog rada bila je istražiti i procijeniti različite aspekte angažmana NVO-a u interakciji sa drugim učesnicima u razvoju (vlastima, međunarodnim i domaćim vladinim, međuvladinim i nevladinim organizacijama, građanima i poslovnim privatnim sektorom, medijima i obrazovnim institucijama) u obnovi

povjerenja među različitim zajednicama koje žive u Mostaru i jačanju povjerenja građana u vlasti i principe dobre vladavine koji moraju biti poštovani.

Cilj istraživačkog rada, bio je, dakle, primjenom i kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih metoda prikupljanja i analize podataka (anketiranja, intervjui, rad u fokus grupama, analiza sadržaja) istražiti i analizirati aktuelno stanje i djelovanje nevladinih organizacija aktivnih u navedenim oblastima u Mostaru, kritički procijeniti moguće opcije za unaprjeđenje i preporučiti najbolju izvodljivu strategiju u datim okolnostima i pravnom okviru uz učešće svih relevantnih aktera, kao i stvaranje jednog osnova za diseminaciju rezultata i za zagovaranje za promjene, gdje je to istraživanje pokazalo potrebnim.

Od 31. jula 1997. do 9. septembra 2004. godine, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu registrovano je kod nadležnog Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave HNK/HNŽ oko 700 udruženja građana. Naravno, nisu sva ova udruženja aktivna i danas, ali u nadležnom Ministarstvu ne postoji kompletna ni ažurirana baza podataka koja odgovara stvarnom stanju, prije svega zbog toga što pojedini NVO-i, iako su na to po Zakonu obavezni, ne prijavljuju uredno Ministarstvu statusne promjene. Oko 9 % ovih udruženja ima primarnu misiju koja korespondira temi ovog istraživačkog rada i sjedište i/ili djeluje na području Mostra, pa su relevantni za analizu.

68 nevladinih organizacija koje su registrovane i/ili je njihovo djelovanje zapaženo na području Mostara, a čija statutom deklarirana primarna misija korespondira sa temom ovog istraživanja, zamoljeno je da uzme učešće u istraživanju putem popunjavanja anketnog obrasca za nevladine organizacije. Od toga broja, 25 nevladinih organizacija je odgovorilo popunjavanjem anketnog obrasca, 21 (45,5%) nije, a anketni obrasci poslani na adrese 22 nevladine organizacije (32%) su vraćeni

poštom, jer primatelj nije na navedenoj adresi, koja je prijavljena kao sjedište nevladine organizacije kod nadležnog Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave Hercegovačko-neretvanskog kantona. Dakle, od 46 potencijalnih NVO ispitanika, na anketni obrazac za nevladine organizacije odgovorilo je 25 nevladinih organizacija (54,5%), što se može smatrati dovoljnim za prirodu ovog istraživanja.

Pored nevladinih organizacija, kao primarne grupe ispitanika, ostale ciljne grupe ispitanika istraživanja su:

- mediji – elektronski i printani lokalni mediji i oni koji imaju dopisništva u Mostaru, dakle, mediji koji pokrivaju regiju Mostara. Od 16 medija, sa 2 nije bilo moguće uspostaviti kontakt, 9 (64%) je odgovorilo na anketni obrazac za medije u Mostaru, a 5 (36%) nije, što se može također smatrati dovoljnim brojem ispitanika za ovo istraživanje;

- obrazovne institucije (osnovne, srednje škole i univerzitet/sveučilište), od kojih je 37 osnovnih i srednjih škola relevantno za ovo istraživanje, pošto u nastavnom planu i programu izučavaju ljudska prava, demokratiju, građansko obazovanje, kao zaseban predmet ili tokom pojedinih časova nastave. Od 37 osnovnih i srednjih škola u Mostaru, 22 (59%) je odgovorilo popunjavanjem anketnog obrasca za osnovne i srednje škole u Mostaru, 15 (41%) nije, što je dovoljno u ovom istraživanju. Grupe studenata Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru i Sveučilišta u Mostaru su intervjuisane;

- građani i privatni poslovni sektor – uzorak od 50 građana i predstavnika privatnog poslovnog sektora Mostara formiran je metodom slučajnog uzorka i obuhvata različitu dobnu, polnu, obrazovnu, profesionalnu, nacionalnu strukturu stanovnika Mostara, te na osnovu podataka u javnosti o predstavnicima privatnog poslovnog sektora koji podržavaju rad NVO-a i/ili čije poslovne aktivnosti su

zapažene u Mostaru. Ovi uzorci su upotrijebljeni, anketiranjem i intervjuisanjem, kao ilustracija, u svrhu dobivanja nekih stavova građana i privatnog poslovnog sektora Mostara o nevladnim organizacijama u Mostaru.

- političari u Mostaru - nosioci Listi kandidata političkih partija, koalicija, te nezavisni kandidati za Gradsko vijeće Mostara, odobreni od Izborne komisije Bosne i Hercegovine za učešće na općinskim izborima održanim 2.oktobra 2004. godine – dakle, oni koji su i/ili čije su partije/koalicije bili aktivni u predizbornoj kampanji, osvojili vlast, odnosno vijećnička mjesta u Gradskom vijeću Mostara ili danas predstavljaju opoziciju, odnosno svi zajedno čine političku scenu Mostara. Od 27 nosioca listi političkih partija, koalicija, nezavisnih kandidata, sa 1 nije bilo moguće uspostaviti kontakt, a 16 (61,5%) ih je odgovorilo na anketni obrazac za nosioce Listi kandidata političkih partija, koalicija, te nezavisne kandidati za Gradsko vijeće Mostara, odobrene od Izborne komisije Bosne i Hercegovine za učešće na općinskim izborima održanim 2.oktobra 2004. godine, što se može, dakle, smatrati dovoljnim za ovaj istraživački rad.

Domaći i međunarodni eksperti iz struktura i oblasti relevantnih za istraživanje: vlasti, obrazovnih institucija, medija, domaćih i međunarodnih organizacija, te političkih partija su konsultovani i/ili intervjuisani.

Ključni izvodi istraživanja

Nijedna grupa ispitanika (nevladine organizacije, vlasti/političari, mediji, obrazovne institucije, građani i privatni poslovni sektor) generalno ne smatra da su uticaj i uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru veliki, već ih procjenjuju kao male do osrednje.

Također, ni jedna od grupa ispitanika ne smatra da je stanje nevladinih organizacija u Mostaru dobro, nego zadovoljavajuće ili loše.

Sve grupe ispitanika smatraju da su u Mostaru među najpotrebnijim aktivnosti nevladinih organizacija čija je primarna djelatnost izgradnja/očuvanje mira, demokratije i unaprjeđenja i zaštite ljudskih prava, kao i aktivnosti obrazovnih, naučnih i istraživačkih nevladinih organizacija. Također, sve grupe ispitanika su otvorene za saradnju sa nevladinim organizacijama, ali velika odgovornost za unaprjeđenje saradnje leži svakako dobrim dijelom upravo na nevladinim organizacijama.

Najpozitivniju sliku o nevladinim organizacijama u Mostaru izrazili su vlasti/političari, te potom obrazovne institucije, koji nevladine organizacije uglavnom vide kao “dobru mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja” (41% političara; 25% škola) kao i da “mnogo sposobnih ljudi nije partijski organizovano/politički aktivno, ali se njihovo mišljenje i djelovanje, zahvaljujući nevladinim organizacijama “osjeća” u javnom mnijenju (24% političara, 21% škola). Iskazana je spremnost za unaprjeđenje odnosa i saradnje sa nevladinim sektorom od strane vlasti. Nijedan ispitanik nije izrazio stav da “nije potrebno uspostavljati saradnju između vlasti i nevladinih organizacija”. Vlasti i političari u Mostaru uglavnom odnos vlasti i nevladinih organizacija vide kao “odnos partnerstva (stalno zajedničko nastojanje da se ostvari dobrobit za društvo u cjelini)” (38%) i kao “odnos saradnje (saradnje u aktivnostima koje doprinose efikasnijoj realizaciji pojedinih proramskih ciljeva)” (50%), dok su samo dva ispitanika odnos vlasti i nevladinih organizacija odredila kao “odnos konfrontacije (suprotstavljenosti u pogledu interesa, ciljeva i metodologije djelovanja)” (12%).

“Zajedničko učešće u izradi zakona, javnim diskusijama, pripremama amandmana, javnim kampanjama (45%), međusobna razmjena dokumentacije, informacija i ideja koje mogu doprinijeti efikasnijoj realizaciji programskih aktivnosti (25%), te

razvijanje saradnje između političkih partija i nevladinih organizacija u uspostavljanju demokratskih institucija kontrole vlasti (30%)”, odnosi su između vlasti i nevladinih organizacija za koji bi se zalagala većina ispitanika iz ciljne grupe političara/vlasti u Mostaru.

Pored svog angažmana u političkoj partiji i učešća u vlasti ili opoziciji, ukoliko bi se odlučili da se na rješavanju pojedinih društvenih problema u Mostaru dodatno angažuju, uglavnom bi to učinili “obraćanjem javnosti putem medija, te učlanjenjem i djelovanjem u nekoj od postojećih nevladinih organizacija (30%)”

Mediji uglavnom smatraju da “većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještim pojedincima da zarade novac i steknu uticaj” (27% medija) i da “nevladine organizacije služe samo interesima pojedinaca i stranih država i njihovih fondacija uz čiju pomoć se organizuju i finansiraju” (13% medija) , ali i da ipak “bez ovih organizacija i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast” (20%) , te mali broj ispitanika među medijima smatra da “nevladine organizacije predstavljaju “dobru mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja”(13%). Kao najčešći problem u komunikaciji između nevladinih organizacija i medija, većina ispitanika iz grupe medija navodi da “NVO-i ne raspolažu sa dovoljno znanja o odnosima sa javnošću (38%) i upotrebi savremenih komunikacijskih tehnologija u odnosima sa javnošću (31%) ”, te da je za NVO-e najlakše da plasiraju informacije u javnost putem medija “ukoliko je informacija aktuelna (43%) i ukoliko je medijski događaj dobro organizovan (38%)” Ispitanici iz grupe nevladinih organizacija saradnju sa medijima su pretežno ocijenili zadovoljavajućom do dobrom. Istu ocjenu dali su i ispitanici iz ciljne grupe medija. Obe grupe ispitanika se slažu da je saradnju potrebno još unaprijediti.

U Mostaru, a stanje je slično i drugdje u BiH, sa pojedinim svijetlim izuzecima, još je nedovoljno razvijena individualna i korporativna filantropija, za razliku od organizovane filantropije pod kojom se “često podrazumijeva mreža neprofitnih organizacija i fondacija koje daju dobrovoljna davanja za opšte dobro”. Kao najslabije razvijena ocijenjena je saradnja između nevladinih organizacija i poslovnog privatnog sektora, a upravo bi ona mogla doprinijeti izvjesnijoj održivosti nevladinih organizacija. Takođe, i građani kao pojedinci su oni koji svojim angažmanom mogu bitno podržati rad nevladinih organizacija.

Građani i privatni poslovni sektor imaju podijeljeno mišljenje o nevladinim organizacijama, u kojem ipak neznatno preovladava negativniji stav prema nevladinim organizacijama, nepovjerenje u njihov rad, nedovoljno poznavanje njihovih postignuća, neinformisanost o njihovim aktivnostima (oko 60 %) , ali i mišljenje da nevladine organizacije jesu potrebne u Mostaru i da se njihov uticaj mora osjećati kroz aktivnosti sa konkretnim, vidljivim i mjerljivim rezultatima, s ciljem, prije svega, zadovoljavanja potreba lokalnog stanovništva i uz transparentan rad (oko 40%)

Ispitanici - građani i privatni poslovni sektor ključnim faktorima za stimulaciju dobrovoljnih davanja nevladinim organizacijama smatraju: aktivnosti nevladinih organizacija koje imaju konkretan cilj i zadatke, transparentno su provedene, medijski dobro praćene i najvažnije, čiji su rezultati vidljivi, a sa posebnim su naglaskom na ljudska prava, mlade, te humanitarni rad.

Kao najznačajniji faktori koji destimulišu dobrovoljna davanja za NVO-e, istaknuti su: loša ekonomska situacija, nepovjerenje u aktivnosti nevladinih organizacija, neobavještenost o njihovim akcijama, nestimulativna postojeća pravna

regulativa, te nepostojanje ili nedovoljno razvijena kultura/svijest o potrebi i značaju dobrovoljnih davanja.

I privatni poslovni sektor i građani smatraju da bi unaprjeđene poreskih olakšica i pojednostavljenje procedure za dobrovoljna davanja NVO-ima imalo podsticajni efekat na filantropiju (oko 85%).

Ispitanici iz ciljne grupe obrazovnih institucija smatraju da obrazovanje o NVO-ima kao formacijama građanskog, demokratskog društva doprinosi razvoju građanskog identiteta kod mladih.

Obrazovne institucije su otvorene za još uspješniju saradnju sa NVO-ima, ali pojedini ispitanici ističu da ne znaju kojim bi se NVO-ima obratili za saradnju.

Pogodne okolnosti za razvoj saradnje su, smatraju ispitanici, obrazovni karakter škola i NVO-a, iste ili slične ciljne grupe, potreba edukacije mladih i pomoći djeci da se osjećaju korisnim članovima društva, obogaćivanja nastavnih i vannastavnih edukativnih sadržaja, proces reforme obrazovanja koji podrazumijeva i veće učešće zajednice u svim segmentima rada škole, te doprinos otvaranju škola za saradnju sa drugim akterima u društvu.

Značajan dio međunarodne pomoći Bosni i Hercegovini i danas se usmjerava na jačanje civilnog društva, i shodno tome, najvećim dijelom nevladinim organizacijama, sada sa naglaskom na dalji razvoj kapaciteta NVO-a u pojedinim oblastima djelovanja, posebno sticanjem znanja i vještina potrebnih za uspješno implementiranje projektnih aktivnosti, koje više odražavaju potrebe lokalne zajednice i uklapaju se programsku strategiju sponzorskih organizacija, te sposobnosti procjene stanja, lobiranja i zagovaranja.

Preporuke

Preporuke za izvodljivu strategiju unaprjeđenja uloge nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru kroz interakciju svih učesnika u razvoju:

“Za uspješniji i korisniji rad NVO-a bilo bi potrebno:

- utvrditi osnovne kriterije koje se NVO mogu baviti određenim aktivnostima;*
- permanentno osposobljavati kadrove u stručnom i organizacionom smislu za rad u NVO-ima;*
- predlagati i utvrđivati konkretne, građanima potrebne projekte-programe, a ne projekte koje preferiraju donatori;*
- više nego do sada ostvarivati saradnju između NVO-a, posebno između organizacija sličnih ili istih sadržaja u radu;*
- zajedničko (više NVO-a) organizovanje, realizovanje “ozbiljnijih” projekata ili dijelova projekata,*
- i realizaciji svih projekata pristupiti ozbiljno i odgovorno”, jer “zbog društvene neorganizovanosti, odnosno loše organizovanosti na svim nivoima i nefunkcionisanja pravne države i u ovakvoj situaciji ogromnog broja neriješenih životnih potreba osiromašenih građana, otvoren je širok prostor za puno i raznovrsno djelovanje NVO-a”.*³¹

Spremnost za unaprjeđenje odnosa i saradnje sa nevladinim sektorom od strane vlasti je iskazana, ali *svakako je na nevladinim organizacijama da se:*

- prije svega, (nad)gradnjom svojih personalnih/kadrovskih kapaciteta, znanja i*

³¹ Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava «ZGP» Mostar, anketni listić popunjen za ovo istraživanje.

vještina dokažu vlastima i akterima političke scene u Mostaru kao ozbiljan i sposoban partner u postizanju opšteg dobra lokalne zajednice;

- pri čemu je posebna odgovornost na NVO-ima koji imaju za primarnu misiju izgradnju povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, kroz aktivnosti rada na terenu, neposrednog pružanja pomoći lokalnoj zajednici, i posebno, istraživanja u oblastima javnih politika, lobiranja i zagovaranja.

- Uspješnom koordinacijom rada NVO-a u istim ili srodnim područjima,

- kadrovskom osposobljenošću NVO-a,

- dobro osmišljenim aktivnostima zasnovanim na potrebama lokalne zajednice,

- stalnim praćenjem i analizom stanja u području interesovanja,

- profesionalnom prezentacijom ideje sponzoru i

- transparentnošću u radu mogu se ostvariti značajni pomoci, jer “za dobar projekat sredstava uvijek ima”.

- Nevladine organizacije moraju javnosti dokazati i pojasniti svoju ulogu i značaj konkretnim rezultatima.

- I nevladine organizacije i mediji trebalo bi da prodube međusobna znanja, te unaprijede saradnju na način što će nevladine organizacije sa uspješnim aktivnostima adekvatno koristiti moć medija.

- Adekvatna koordinacija rada i djelovanja NVO-a u istim ili srodnim područjima interesovanja, kao i obrazovne i medijske kampanje za podizanje svijesti o značaju NVO angažmana doprinijele bi poboljšanju stanja i saradnje NVO-a i škola.

- Bitno je da aktivnosti NVO-a predložene obrazovnim institucijama budu u skladu sa interesovanjima učenika, blagovremeno predložene i izvodljive.

Zaključak

Snaženjem personalnog/kadrovskog kapaciteta NVO-a i korištenjem pogodnih okolnosti za saradnju sa ostalim učesnicima u razvoju, uticaj i uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru mogu biti/biti će unaprijeđeni. Postoji svestrana spremnost na to.

Dodaci

Dodatak 1

Stvaranje uzoraka i metodologija istraživanja

68 nevladinih organizacija koje su registrovane i/ili je njihovo djelovanje zapaženo na području Mostara, a čija statutom deklarirana primarna misija korespondira sa temom ovog istraživanja, zamoljeno je da uzme učešće u istraživanju putem popunjavanja anketnog obrasca za nevladine organizacije. Od toga broja, 25 nevladinih organizacija je odgovorilo popunjavanjem anketnog obrasca, 21 (45,5%) nije, a anketni obrasci poslani na adrese 22 nevladine organizacije (32%) su vraćeni poštom, jer primatelj nije na navedenoj adresi, koja je prijavljena kao sjedište nevladine organizacije kod nadležnog Ministarstva pravosuđa, uprave i lokalne samouprave Hercegovačko-neretvanskog kantona, što znači da su ili prestale djelovati ili nisu uredno prijavile nadležnom Ministarstvu promjenu adrese sjedišta, na što su, po Zakonu, obavezne. Sa tim organizacijama nije bilo moće uspostaviti kontakt ni telefonom/fax-om tražeći informacije kod dva telekomunikacijska sistema u Mostaru, niti e-mailom pretražujući Internet, pa stoga nisu dalje uzimane u broj ispitanika za uzorak nevladinih organizacija. Dakle, od 46 potencijalnih ispitanika, na anketni obrazac za nevladine organizacije odgovorilo je 25 nevladinih organizacija (54,5%), što se može smatrati dovoljnim za prirodu ovog istraživanja.

Pored nevladinih organizacija, kao primarne skupine ispitanika, ostale ciljne grupe ispitanika istraživanja su:

mediji – elektronski i printani lokalni mediji i oni koji imaju dopisništva u Mostaru, dakle, mediji koji pokrivaju regiju Mostara. Kontakt adrese medija preuzete su uglavnom iz “Priručnika za nevladine organizacije – Korištenje medija – sa potpunim direktorijem medija u BiH i Republici Hrvatskoj”, kojeg je sačinio Tim Programa za razvoj civilnog društva Care International-a., januara 2004., dostupan na Internet adresi: http://www.carebih.org/pub/media_manual.doc

Od 16 medija, sa 2 nije bilo moguće uspostaviti kontakt, 9 (64%) je odgovorilo na anketni obrazac za medije u Mostaru, a 5 (36%) nije, što se može također smatrati dovoljnim brojem ispitanika za ovo istraživanje;

obrazovne institucije (osnovne, srednje škole i univerzitet/sveučilište) – spisak osnovnih i srednjih škola u Mostaru dobiven je od Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta HNK/Ministarstva prosvjete, znanosti, kulture i sporta HNŽ, od kojih je 37 osnovnih i srednjih škola relevantno za ovo istraživanje, pošto u nastavnom planu i programu izučavaju ljudska prava, demokratiju, građansko obrazovanje, kao zaseban predmet ili tokom pojedinih časova nastave. Od 37 osnovnih i srednjih škola u Mostaru, 22 (59%) je odgovorilo popunjavanjem anketnog obrasca za osnovne i srednje škole u Mostaru, 15 (41%) nije, što je dovoljno u ovom istraživanju. Grupe studenata Univerziteta “Džemal Bijedić” u Mostaru i Sveučilišta u Mostaru su intervjuisane.

građani i privatni poslovni sektor – uzorak od 50 građana i predstavnika privatnog poslovnog sektora Mostara formiran je metodom slučajnog uzorka i obuhvata različitu dobnu, polnu, obrazovnu, profesionalnu, nacionalnu strukturu stanovnika Mostara, te na osnovu podataka u javnosti o predstavnicima privatnog

poslovnog sektora koji podržavaju rad NVO-a i/ili čije poslovne aktivnosti su zapažene u Mostaru. Ovi uzorci su upotrijebljeni, anketiranjem i intervjuisanjem, kao ilustracija, u svrhu dobivanja nekih stavova građana i privatnog poslovnog sektora Mostara o nevladnim organizacijama u Mostaru.

političari u Mostaru: nosioci Listi kandidata političkih partija, koalicija, te nezavisni kandidati za Gradsko vijeće Mostara, odobreni od Izborne komisije Bosne i Hercegovine za učešće na općinskim izborima održanim 2.oktobra 2004. godine – dakle, oni koji su i/ili čije su partije/koalicije bili aktivni u predizbornoj kampanji, osvojili vlast, odnosno vijećnička mjesta u Gradskom vijeću Mostara ili danas predstavljaju opoziciju, odnosno svi zajedno čine političku scenu Mostara. Od 27 nosioca listi političkih partija, koalicija, nezavisnih kandidata, sa 1 nije bilo moguće uspostaviti kontakt, a 16 (61,5%) ih je odgovorilo na anketni obrazac za nosioce Listi kandidata političkih partija, koalicija, te nezavisne kandidati za Gradsko vijeće Mostara, odobrene od Izborne komisije Bosne i Hercegovine za učešće na općinskim izborima održanim 2.oktobra 2004. godine, što se može, dakle, smatrati dovoljnim za ovaj istraživački rad.

Domaći i međunarodni eksperti iz struktura i oblasti relevantnih za istraživanje: vlasti, obrazovnih institucija, medija, domaćih i međunarodnih organizacija, te političkih partija su konsultovani i/ili intervjuisani.

Ključna metodološka ideja istraživanja bila je, primjenom i kombinacijom kvantitativnih i kvalitativnih metoda prikupljanja i analize podataka (anketiranja, intervjui, rad u fokus grupama, analiza sadržaja):

- Prikupiti i analizirati podatke o broju i djelatnostima NVO-a koji su registrovani i/ili je njihovo djelovanje zapaženo na području Mostara, a čija statutom deklarirana primarna misija korespondira sa temom ovog istraživanja, o njihovim do

sada provedenim, tekućim i planiranim aktivnostima, kako bi se izveo zaključak o eventualnim različitostima i zajedničkim elementima politike njihovog djelovanja i njihove uloge u Mostaru, sa aspekta ovog istraživačkog rada;

- Istražiti i procijeniti pravni okvir i modalitete moguće efikasne saradnje između svih relevantnih učesnika u razvoju u Mostaru: NVO-a s jedne strane i vlasti, međunarodnih organizacija, obrazovnih insitucija, medija, građana i privatnog poslovnog sektora druge strane, te

- opisati aktuelno stanje bitno za temu istraživanja, dati njegovu kritičku procjenu i analizu mogućih opcija za poboljšanje, te propuruke za unaprjeđenje uticaja i uloge NVO-a u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, uz učešće drugih aktera u razvoju.

Rad je strukturisan na način da ponudi neka opšta zapažanja, definicije, nalaze sa terena, analize, procjene i preporuke.

Ovako odabrana metodologija i sadržaj rada doveli su do, na praktičnom istraživanju zasnovane identifikacije i procjene stanja, kreiranja preporuka za razvoj i postizanje unaprjeđenja uloge NVO-a u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, zajedno sa drugim učesnicima u razvoju, te stvaranja jednog osnova za diseminaciju rezultata i za zagovaranje za promjene, gdje je to istraživanje pokazalo potrebnim.

Dodatak 2

Anketni obrasci

- 1. Anketni obrazac za nevladine organizacije u Mostaru**
- 2. Anketni obrazac za nosioce listi političkih partija i koalicija, te nezavisne kandidate za Gradsko vijeće Mostara, ovjerene od Izborne komisije Bosne i Hercegovine za Općinske izbore održane 2. oktobra 2004.**
- 3. Anketni obrazac za medije u Mostaru**
- 4. Anketni obrazac za osnovne i srednje škole u Mostaru**

Istraživački projekat
„Uloga NVO u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru”,
finansiran u okviru
Programa za podršku istraživanju u oblasti javnih politika
Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine – Soros fondacije

ANKETNI OBRAZAC ZA NEVLADINE ORGANIZACIJE

(Napomena: iz anketnih obrazaca za sve grupe ispitanika pojedini, za ovaj rad najinteresantniji komentari, dati su u glavnom dijelu rada, a kao odgovor na neka pitanja anketa ispitanici su mogli odgovoriti sa više ponuđenih opcija)

Naziv organizacije:

Sjedište organizacije (adresa i mjesto):

Kontakt telefon/e-mail adresa/web stranica:

Odgovorna/kontakt osoba:

1. Kada je organizacija osnovana/registrovana?

2. Koja je primarna djelatnost organizacije?

3. Navedite i ukratko opišite do sada provedene, tekuće i planirane najznačajnije projekte/aktivnosti organizacije?

Podaci o pojedinim organizacijama sa najzapaženijim razlutatima dati su u glavnom dijelu rada.

4. Da li imate uspostavljenu saradnju sa medijima i kakvom biste je ocijenili?

a) Dobra 10 odgovora (40%)

b) Zadovoljavajuća 15 odgovora (60%)

c) Loša /

d) Nema saradnje /

5. Da li je organizacija (ili je bila) član neke mreže ili koalicije organizacija?

a) da 23 odgovora (92%) b) ne 2 odgovora (8%)

6. Da li organizacija provodi zajedničke aktivnosti/projekte sa drugim organizacijama?

a) da 23 odgovora (92%) b) ne 2 odgovora (8%)

7. Ko su sponzori organizacije? Da li ste

- a) pokušavali dobiti
- b) dobili sponzorstvo od

a) vlasti (navedite kojeg organa)

b) privatnog poslovnog sektora (navedite njegov naziv),

za koje projekte i koliki iznos? 11 NVO-a je dobilo sponzorstvo od vlasti i/ili privatnog poslovnog sektora, uglavnom ne velike iznose. (44%)

8. Kakvom biste ocijenili saradnju između nevladinih organizacija i: (2 ispitanika nisu odgovorila)

a) vlasti:

- dobra 5 odgovora (22%)
- loša 16 odgovora (70%)
- nema saradnje 2 odgovora (8%)

b) privatnog poslovnog sektora (2 ispitanika nisu odgovorila)

- dobra 1 odgovor (4%)
- loša 12 odgovora (52%)
- nema saradnje 10 odgovora (44%)

c) sponzora (međunarodnih i domaćih vladinih i nevladinih organizacija)
(2 ispitanika nisu odgovorila)

- dobra 12 odgovora (52%)
- loša 10 odgovora (44%)
- nema saradnje 1 odgovor (4%)

d) obrazovnih institucija (osnovnih, srednjih škola i visokoškolskih institucija)?
(3 ispitanika nisu odgovorila)

- dobra 12 odgovora (55%)
- loša /
- nema saradnje 4 odgovora (18%) i 6 odgovora da će se tek vidjeti kakva je saradnja (27%)

9. Da li biste pristali bez naknade

a) održati promociju rada organizacije u obrazovnim institucijama i

b) predavanje o temi bliskoj djelatnosti organizacije?

a) da 23 odgovora (92%)

b) ne 1 odgovor (4%)

c) ovisi o... 1 odgovor (4%)

10. Vaše mišljenje o pravnoj regulativi nevladinog sektora u BiH u smislu postupka registracije, prijava promjena i poreznog sistema, te izdataka koje su nevladine organizacije obavezne izdvajati po tom osnovu: (1 ispitanik nije odgovorio)

a) adekvatna – optimalna 5 odgovora (21%)

b) neadekvatna – komplikovana 19 odgovora (79%)

11. Vaše razumijevanje pojmova izgradnja povjerenja i dobre vladavine?
Za rad najznačajniji komentari dati su u glavnom dijelu rada.

12. Vaša ocjena stanja NVO u Mostaru: (1 ispitanik nije odgovorio)

- a) dobro /
- b) zadovoljavajuće 16 odgovora (67%)
- c) loše 8 odgovora (33%)

13. Koje su najvažnije/najveće poteškoće sa kojima se susreću NVO u Mostaru:

- a) nedostatak finansijskih sredstava 13 odgovora (prioritet 1) (20%)
- b) postojeći pravni okvir 12 odgovora (prioritet 2) (19%)
- c) nedovoljna međusobna saradnja između NVO 9 odgovora (prioritet 3) (14%)
- d) nedovoljna saradnje između NVO i: 17 odgovora (određen kao prioritet 1 ili 2 zajedno sa opcijama pod a) i b) (26%)
 - vlasti, 17 odgovora (39%)
 - medija, 2 odgovora (5%)
 - poslovnog privatnog sektora, 9 odgovora (21%)
 - obrazovnih institucija, 3 odgovora (7%)
 - međunarodnih i domaćih vladinih i nevladinih organizacija (kao sponzora), 12 odgovora (28%)
- e) neadekvatna tehnička opremljenost i kadrovska osposobljenost NVO 10 odgovora (određen kao prioritet 4) (15%)
- f) neke druge poteškoće (moliim navedite koje)? 4 odgovora (6%)

14. Koje su najvažnije posljedice postojećih poteškoća koje smatrate najznačajnijim i kako one utiču na djelovanje NVO: (2 ispitanika nisu odgovorila)

- a) bitno umanjuju efekte djelovanja NVO 16 odgovora (43%)
- b) dovode do dupliciranja pojedinih aktivnosti 8 odgovora (22%)
- c) smanjuju mogućnost dobivanja finansijske podrške od sponzora koji traže partnerstvo organizacija 12 odgovora (32%)
- d) neke druge posljedice (molim navedite koje)? 1 odgovor (3%)

15. Vaš prijedlog mogućih poboljšanja: (2 ispitanika nisu odgovorila)

- a) adekvatna koordinacija rada i djelovanja NVO u istim ili srodnim područjima interesovanja 8 odgovora (23%)
- b) razvoj odgovarajuće strategije pristupa sponzorima 4 odgovora (11%)
- c) dobro osmišljeno lobiranje za izmjene za NVO relevantnog zakonodavstva 11 odgovora (32%)
- d) edukativne i medijske kampanje za podizanje svijesti o značaju NVO angažmana 12 odgovora (34%)
- e) neki drugi prijedlozi za poboljšanje (molim navedite ih.)? /

20. Molim Vas da navedete pogodne okolnosti za djelovanje NVO u Mostaru. Pojedini komentari dat isu u glavnom dijelu rada.

Istraživački projekat
„Uloga NVO u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru”,
finansiran u okviru
Programa za podršku istraživanju u oblasti javnih politika
Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine – Soros fondacije

ANKETNI OBRAZAC
ZA NOSIOCE LISTI POLITIČKIH PARTIJA, KAOLICIJA, TE NEZAVISNE KANDIDATE
ZA GRADSKO VIJEĆE GRADA MOSTARA,
OVJERENE OD IZBORNE KOMISIJE BIH
ZA UČEŠĆE NA OPĆINSKIM IZBORIMA 2. 10. 2004. GODINE

1. Ime i prezime:

Kontakt adresa/telefon/fax/e-mail:

Pripadnost

političkoj partiji (molim navedite kojoj):

koaliciji (molim navedite kojoj):

nezavisni kandidat:

2. Odnos vlasti i nevladinih organizacija Vi shvatate kao:

- a) odnos partnerstva (stalno zajedničko nastojanje da se ostvari dobrobit za društvo u cjelini) 6 odgovora (38%)
- b) odnos saradnje (saradnja u aktivnostima koje doprinose efikasnijoj realizaciji pojedinih programskih ciljeva) 8 odgovora (50%)
- c) odnos konfrontacije (suprotstavljenost u pogledu interesa, ciljeva i metodologije djelovanja) 2 odgovora (12%)
- d) odnos konsultacije (jačanje svijesti o međusobno povezanim funkcijama u društvenom životu) /
- e) imam drugačije shvatanje (Molim navedite Vaše drugačije shvatanje). /

3. U javnosti se povodom uloge nevladinih ogranzizacija čuju različita mišljenja. Ovo su neka od tih mišljenja. Molim Vas da iznesete Vaš stav s tim u vezi.

- a) Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja 12 odgovora (42%)
- b) Nevladine organizacije služe samo interesima pojedinaca i stranih država i njihovih fondacija uz čiju pomoć se organizuju i finansiraju 2 odgovora (7%)
- c) Bez ovih organizacija i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast
5 odgovora (17%)

- d) Mnogo sposobnih ljudi nije partijski organizovano/politički aktivno kao pojedinac, ali se njihovo mišljenje i djelovanje, zahvaljujući nevladinim organizacijama, "osjeća" u javnom mnijenju 7 odgovora (24%)
- e) Partije i njihovi lideri na vlasti ne vode računa o stavovima nevladinih organizacija povodom pojedinih društvenih problema 3 odgovora (10%)
- f) Većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještim pojedincima da zarade novac i steknu uticaj /
- g) Imam drugačije mišljenje o tome (molim navedite Vaše mišljenje) /

4. Da li se slažete s tvrdnjom da su postojeće nevladine organizacije u Mostaru nepartijske i neprofitne, odnosno da ih formiraju građani spontano radi ostvarenja određenih interesa i doprinosa društvu, bez posredovanja ili kontrole države?

- a) Slažem se u potpunosti 3 odgovora (19%)
- b) Slažem se donekle, jer se to odnosi samo na pojedine od njih 10 odgovora (63%)
- c) Ne slažem se uopšte, sve su one pod kontrolom države 1 odgovor (6%)
- d) Ne znam, ne mogu da ocijenim /
- e) Imam drugačije mišljenje o tome (Molim navedite Vaše mišljenje) 2 odgovora (12%)

5. Kakvi su, po Vašem mišljenju, uticaj i uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru ?

- a) Nikakvi 1 odgovor (7%)
- b) Mali 5 odgovora (33%)
- c) Osrednji 8 odgovora (53%)
- d) Veliki 1 odgovor (7%)
- e) Ne znam, ne mogu da ocijenim /
- f) Bez odgovora /

6. Koje su najvažnije/najveće poteškoće sa kojima se susreću NVO u Mostaru? (Možete označiti rednim brojevima počevši sa 1 po Vašem mišljenju najvažniju/najtežu poteškoću i dajte Vaš komentar, ako smatrate potrebnim.)

- a) nedostatak finansijskih sredstava
- b) postojeći pravni okvir 6 odgovora (prioritet broj 1 zajedno sa opcijama pod d) i e) (13%)
- c) nedovoljna međusobna saradnja između NVO 4 odgovora (8%)
- d) nedovoljna saradnje između NVO i: 9 odgovora (prioritet broj 1 zajedno sa opcijama pod b) i e) (20%)
- vlasti,
 - medija,
 - poslovnog privatnog sektora,
 - obrazovnih institucija
 - međunarodnih i domaćih vladinih i nevladinih organizacija (kao sponzora)

e) neadekvatna tehnička opremljenost i kadrovska osposobljenost NVO 23 odgovora
(najviše odgovora, prioritet broj 1 zajedno sa opcijama pod b) i d)) (43%) ili

f) neke druge poteškoće (Molim navedite koje.) 3 odgovora (7%)

7. Vi biste se zalagali za slijedeći odnos između vlasti i nevladinih organizacija:

a) zajedničko učešće u izradi zakona, javnim diskusijama, pripremama amandmana, javnim kampanjama 9 odgovora (43%)

b) međusobna razmjena dokumentacije, informacija i ideja koje mogu doprinijeti efikasnijoj realizaciji programskih aktivnosti 5 odgovora (24%)

c) razvijanje saradnje između političkih partija i nevladinih organizacija u uspostavljanju demokratskih institucija kontrole vlasti 6 odgovora (29%)

d) nije potrebno uspostavljati saradnju između vlasti i nevladinih organizacija /

e) imam drugačije mišljenje o ovome (Molim navedite Vaše mišljenje)? 1 odgovor (4%)

8. Vi biste se zalagali za slijedeće oblike finansiranja – pomoći nevladinim organizacijama:

a) budžetske subvencije za operativne troškove 9 odgovora (47%)

b) finansiranje kroz ministarstva i javne fondove 4 odgovora (21%)

c) izdvajanjima iz budžeta od državi plaćenih poreza 2 odgovora (11%)

d) ne bih se zalagao/zalagala za pomoć države u finansiranju NVO 1 odgovor (5%)

e) ništa od navedenog, imam drugačije mišljenje o tome (Molim navedite Vaše mišljenje) 3 odgovora (16%)

9. Da li biste podržali inicijativu osnivanja koordinacionog tijela za saradnju između NVO i vlasti?

a) da 14 odgovora (88%)

b) ne 1 odgovor (6%)

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu). 1 odgovor (6%)

10. Kakav je Vaš odnos prema pojedinim aktivnostima nevladinih organizacija, odnosno da li biste Vi lično: (1 ispitanik nije odgovorio)

10. 1. Prihvatili članstvo u nevladinoj organizaciji

a) da 12 odgovora (80%)

b) ne /

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 2 odgovora (20%)

10. 2. Prikupljali sredstava za aktivnosti pojedinih nevladinih organizacija

a) da 9 odgovora (60%)

b) ne 3 odgovora (20%)

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 3 odgovora (20%)

10. 3. Prisustvovali skupovima koje organizuju nevladine organizacije

a) da _____ 14 odgovora (93%)

b) ne /

c) ovisi... (Molim navedite o čemu) 1 odgovor (7%)

10. 4. Aktivno učestvovali u radu nevladine organizacije

a) da _____ 12 odgovora (80%)

b) ne /

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 3 odgovora (20%)

10. 5. Potpisali neku od peticija koje sprovode pojedine nevladine organizacije
(3 ispitanika nisu odgovorila)

a) da _____ 10 odgovora (77%)

b) ne _____ 1 odgovor (8%)

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 2 odgovora (15%)

10. 6. Dali:

(1 ispitanik nije odgovorio)

10. 6. a) novčanu pomoć pojedinim nevladinim organizacijama

a) da _____ 9 odgovora (60%)

b) ne _____ 1 odgovor (7%)

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 5 odgovora (33%)

ili

10. 6. b) stručnu pomoć pojedinim nevladinim organizacijama

a) da _____ 15 odgovora (100%)

b) ne /

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) /

10. 7. Obratili za pomoć nekom od predstavnika nevladinih organizacija o pitanjima iz domena djelovanja nevladine organizacije:
(1 ispitanik nije odgovorio)

a) da _____ 15 odgovora (100%)

b) ne /

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) /

10. 8. Vršili uticaj na druge da se učlane ili daju podršku nekoj od nevladinih organizacija

a) da _____ 12 odgovora (80%)

- b) ne 1 odgovor (7%)
- c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 2 odgovora (13%)

11. Da li imate kontakte sa osobama (kolege sa posla, porodični prijatelji, poznanici) koje su angažovane u radu neke od nevladinih organizacija u Mostaru?

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) da 12 odgovora (80%)
- b) ne /
- c) ne znam da li su te osobe članovi/angažovane u radu neke od nevladinih organizacija
3 odgovora (20%)

12. Da li ste (ili ste bili) član neke nevladine organizacije (ako jeste, molim navedite koje)?

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) da 4 odgovora (27%)
- b) ne 11 odgovora (73%)

13. Da li namjeravate postati član neke nevladine organizacije (ako da, molim navedite koje)?

(2 ispitanika nise odgovorila)

- a) da 9 odgovora (64%)
- b) ne 5 odgovora (36%)

14. Ako niste angažovani u radu neke od postojećih nevladinih organizacija, možete li navestii zbog čega?

- a) Nemam povjerenja u te organizacije /
- b) Nemam dovoljno vremena za to 5 odgovora (38%)
- c) Ne vidim koristi od toga /
- d) Nisam imao/la priliku, nije mi ponuđena takva mogućnost 7 odgovora (54%)
- e) Ne znam ni za jednu organizaciju kojoj bih želio/željela pristupiti /
- f) Nemam određeno mišljenje o tome 1 odgovor (8%)

15. Koji su, po Vašem mišljenju, najvažniji društveni problemi u Mostaru?

(Molim da se opredijelite za najviše tri od ponuđenih opcija, a možete dati i Vaš komentar, ako smatrate potrebnim.)

- a) Politička nestabilnost 9 odogovora (17%)
- b) Etnički problemi 2 odgovora (4%)
- c) Korupcija 9 odgovora (17%)
- d) Niska primanja 1 odgovor (2%)
- e) Kriminal 8 odgovora (15%)
- f) Nezaposlenost 9 odgovora (17%)
- g) Zagađivanje životne sredine 2 odgovora (4%)
- h) Visoke cijene 1 odgovor (2%)
- i) Obrazovanje 1 odgovor (2%)
- j) Siromaštvo 5 odgovora (8%)
- k) Privreda 5 odgovora (8%)

l) Neki drugi problem (Molim navedite koji) 2 odgovora (4%)

16. Ukoliko biste se odlučili da se, osim angažmanom u političkoj partiji i/ili vlasti/opoziciji angažujete u rješavanju pojedinih društvenih problema, to biste učinili na način što biste se:

- a) Aktivirali u radu sindikalne organizacije 2 odgovora (10%)
- b) Učlanili u neku od postojećih nevladinih organizacija 6 odgovora (30%)
- c) Organizovali potpisivanje peticija 3 odgovora (15%)
- d) Obratili javnosti putem medija 7 odgovora (35%)
- e) Direktno obratili na adrese nadležnih organa 1 odgovor (0.5%)
- f) Na neki drugi način (Molim navedite kako) 1 odgovor (0.5%)
- g) Ne znam /

17. Prema Vašem mišljenju, angažman kojih profila nevladinih organizacija je najpotrebniji u Mostaru?

- a) NVO za pružanje besplatne pravne pomoći 7 odgovora (12%)
- b) Obrazovne, naučne i istraživačke NVO 7 odgovora (12%)
- c) NVO kao profesionalna udruženja pojedinih struka 3 odgovora (5%)
- d) NVO kao organizacije sa primarnom djelatnošću izgradnje/očuvanja mira, demokratije i unaprjeđenja i zaštite ljudskih prava 10 odgovora (18%)
- e) NVO - omladinske i studentske organizacije 4 odgovora (7%)
- f) NVO - sportske i rekreativne organizacije 5 odgovora (9%)
- g) NVO – kulturne organizacije 2 odgovora (4%)
- h) NVO – organizacije za zaštitu okoline 4 odgovora (7%)
- i) NVO – organizacije za zaštitu prava žena 4 odgovora (7%)
- j) NVO – organizacije za zaštitu prava djece 3 odgovora (5%)
- k) NVO – organizacije za zaštitu prava osoba sa posebnim potrebama 3 odgovora (5%)
- l) NVO – sindikalne organizacije 2 odgovora (4%)
- m) Nvladine organizaciju nisu neophodne u BiH društvu /
- n) NVO – organizacije novinara/medija 3 odgovora (5%)
- o) Neki drugi tip NVO (Molim navedite koji) /

18. Koji je, po Vašem mišljenju, najuspješniji način borbe protiv najznačajnijih društvenih problema u Mostaru? (Molim navedite najviše tri od ponuđenih opcija)

- a) Edukacija i podizanje svijesti građana o navedenim problemima 7 odgovora (23%)
- b) Diskusije putem medija o navedenim problemima 4 odgovora (13%)
- c) Donošenje boljih zakona i njihovo sprovođenje 7 odgovora (23%)
- d) Aktivnija uloga građana i njihovih udruženja 4 odgovora (13%)
- e) Sudsko gonjenje, kažnjavanje 8 odgovora (27%)
- f) Nešto drugo (molim navedite šta) /

19. U pogledu rješenja, po Vašem mišljenju, najvažnijih postojećih društvenih problema u Mostaru, koji je od slijedećih stavova najbliži onome što Vi mislite? Problemi mogu biti:

19.1. riješeni u predstojećem izbornom mandatu:

- a) zahvaljujući samo angažmanu sadašnje vlasti /
- b) zahvaljujući angažmanu samo sadašnje opozicije u slučaju da dođe na vlast na predstojećim izborima 2 odgovora (15%)
- c) zahvaljujući angažmanu sadašnje vlasti i opozicije /
- d) zahvaljujući angažmanu sadašnje vlasti, opozicije, nevladinih organizacija uz podršku međunarodne zajednice 2 odgovora (15%)
- e) zahvaljujući angažmanu sadašnje vlasti, opozicije, nevladinih organizacija i medija uz podršku međunarodne zajednice 4 odgovora (31%)
- f) zahvaljujući podršci iz inostranstva (međunarodne zajednice) 2 odgovora (15%)
- g) na neki drugi način (molim navedite kako) /
- h) problemi ne mogu biti riješeni u predstojećem izbornom mandatu 3 odgovora (23%)

ili

19.2. djelomično riješeni i njihovi negativni efekti bitno umanjeni u predstojećem izbornom mandatu:

- a) zahvaljujući samo angažmanu sadašnje vlasti /
- b) zahvaljujući angažmanu samo sadašnje opozicije u slučaju da dođe na vlast na predstojećim izborima 3 odgovora (33%)
- c) zahvaljujući angažmanu sadašnje vlasti i opozicije /
- d) zahvaljujući angažmanu sadašnje vlasti, opozicije i nevladinih organizacija uz podršku međunarodne zajednice 2 odgovora (22%)
- e) zahvaljujući angažmanu sadašnje vlasti, opozicije, nevladinih organizacija i medija uz podršku međunarodne zajednice 2 odgovora (22%)
- f) zahvaljujući podršci iz inostranstva (međunarodne zajednice) /
- g) na neki drugi način (molim navedite kako) /
- h) problemi ne mogu biti djelomično riješeni u predstojećem izbornom mandatu 2 odgovora (22%)

Istraživački projekat
„Uloga NVO u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru”,
finansiran u okviru
Programa za podršku istraživanju u oblasti javnih politika
Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine – Soros fondacije

ANKETNI OBRAZAC ZA MEDIJE U MOSTARU

Naziv medija:

Ime i prezime ovlaštene/kontakt osobe:

Kontakt adresa/telefon/fax/e-mail:

1. U javnosti se povodom uloge nevladinih organizacija čuju različita mišljenja. Ovo su neka od tih mišljenja. Molim Vas da iznesete Vaš stav s tim u vezi.

- a) Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja 2 odgovora (13%)
- b) Nevladine organizacije služe samo interesima pojedinaca i stranih država i njihovih fondacija uz čiju pomoć se organizuju i finansiraju 2 odgovora (13%)
- c) Bez ovih organizacija i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast 3 odgovora (20%)
- d) Mnogo sposobnih ljudi nije partijski organizovano/politički aktivno kao pojedinac, ali se njihovo mišljenje i djelovanje, zahvaljujući nevladinim organizacijama, "osjeća" u javnom mnijenju 1 odgovor (7%)
- e) Partije i njihovi lideri na vlasti ne vode računa o stavovima nevladinih organizacija povodom pojedinih društvenih problema 1 odgovor (7%)
- f) Većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještima pojedincima da zarade novac i steknu uticaj 4 odgovora (27%)
- g) Imam drugačije mišljenje o tome (molim navedite Vaše mišljenje) 2 odgovora (13%)

2. Da li se slažete s tvrdnjom da su postojeće nevladine organizacije u Mostaru nepartijske i neprofitne, odnosno da ih formiraju građani spontano radi ostvarenja određenih interesa i doprinosa društvu, bez posredovanja ili kontrole države?

- a) Slažem se u potpunosti 1 odgovor (11%)
- b) Slažem se donekle, jer se to odnosi samo na pojedine od njih 5 odgovora (56%)
- c) Ne slažem se uopšte, sve su one pod kontrolom države /
- d) Ne znam, ne mogu da ocijenim /
- e) Imam drugačije mišljenje o tome (Molim navedite Vaše mišljenje) 3 odgovora (33%)

3. Kakvi su, po Vašem mišljenju, uticaj i uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru ?

- a) Nikakvi 2 odgovora (22%)
- b) Mali 5 odgovora (56%)
- c) Osrednji /
- d) Veliki 2 odgovora (22%)
- e) Ne znam, ne mogu da ocijenim /
- f) Bez odgovora /

4. Da li ste (ili ste bili) član neke nevladine organizacije (ako jeste, molim navedite koje)?

- a) da 3 odgovora (33%)
- b) ne 6 odgovora (67%)

5. Da li namjeravate postati član neke nevladine organizacije (ako da, molim navedite koje)?
(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) da /
- b) ne 8 odgovora (100%)

6. Ako niste članovi/angažovani u radu neke od postojećih nevladinih organizacija, možete li navestii zbog čega?

- g) Nemam povjerenja u te organizacije 2 odgovora (22%)
- h) Nemam dovoljno vremena za to 2 odgovora (22%)
- i) Ne vidim koristi od toga 4 odgovora (45%)
- j) Nisam imao/la priliku, nije mi ponuđena takva mogućnost /
- k) Ne znam ni za jednu organizaciju kojoj bih želio/željela pristupiti 1 odgovor (11%)
- l) Nemam određeno mišljenje o tome /

7. Saradnju medija i nevladinih organizacija u Mostaru ocjenjujete kao:

- a) odličnu /
- b) vrlo dobru /
- c) dobru 1 odgovor (11%)
- d) zadovoljavajuću 7 odgovora (78%)
- e) lošu 1 odgovor (11%)
- f) vrlo lošu /

8) Koliko, po Vašem mišljenju, Vaš medij posvećuje pažnje aktivnostima NVO?

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) Previše 2 odgovora (25%)
- b) Dovoljno 5 odgovora (62%)
- c) Nedovoljno 1 odgovor (13%)
- d) Nimalo /

9. Po Vašem mišljenju, koliko su Vaši čitaoci/slušaoци/gledaoci zainteresovani za informacije o NVO-ima? (1 ispitanik nije odgovorio)

- a) jako su zainteresovani /
- b) zainteresovani su 2 odgovora (25%)
- c) slabo su zainteresovani 6 odgovora (75%)
- d) nisu uopšte zainteresovani /

10. Aktivnosti kojih profila nevladinih organizacija su najinteresantnije za Vaš medij:

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) NVO-a za pružanje besplatne pravne pomoći 1 odgovor (4%)
- b) Obrazovnih, naučne i istraživačkih NVO-a 2 odgovora (8%)
- c) NVO-a kao profesionalnih udruženja pojedinih struka /
- d) NVO-a kao organizacije sa primarnom djelatnošću izgradnje/očuvanja mira, demokratije i unaprjeđenja i zaštite ljudskih prava 3 odgovora (13%)
- e) NVO-a – humanitarnih organizacija 3 odgovora (13%)
- f) NVO-a - omladinskih i studentskih organizacija 2 odgovora (8%)
- g) NVO-a - sportskih i rekreativnih organizacija 1 odgovor (4%)
- h) NVO-a – kulturnih organizacija 4 odgovora (17%)
- i) NVO-a – organizacija za zaštitu okoline 2 odgovora (8%)
- j) NVO-a – organizacija za zaštitu prava žena 1 odgovor (4%)
- k) NVO-a – organizacija za zaštitu prava djece 1 odgovor (4%)
- l) NVO-a – organizacija za zaštitu prava osoba sa posebnim potrebama 1 odgovor (4%)
- m) NVO-a – sindikalnih organizacije 1 odgovor (4%)
- n) NVO-a – organizacija novinara/medija 2 odgovora (8%)
- o) Nekog drugog tipa NVO-a (Molim navedite kojeg) /
- p) Nijednog profila NVO-a /

11. Da li Vaš medij NVO-i redovno izvještavaju o svojim aktivnostima?

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) da 3 odgovora (38%)
- b) ne 5 odgovora (62%)

12. Na koji način NVO najčešće komuniciraju sa Vašim medijem?

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) saopštenjem za javnost 7 odgovora (47%)
- b) direktnim pozivanjem redakcije/novinara/urednika 2 odgovora (13%)
- c) putem konferencije za štampu 3 odgovora (20%)
- d) pozivanjem novinara/urednika kojeg poznaju 1 odgovor (7%)
- e) davanjem intervjua/gostovanjem na TV ili radiju 2 odgovora (13%)
- f) na neki drugi način (Molim navedite kako) /

12. Prema Vašem mišljenju, koji su najčešći problemi u komunikaciji između NVO i medija? (Molim odaberite najviše tri od ponuđenih opcija)

- a) novinari nisu dovoljno upućeni u temu kojom se NVO bavi 2 odgovora (12%)
- b) NVO ne raspolažu sa dovoljno znanja o odnosima sa javnošću i/ili novinarima
6 odgovora (38%)
- c) mediji nisu dovoljno zainteresovani za aktivnosti NVO-a 1 odgovor (6%)
- d) informacije o NVO-ima služe samo za popunjavanje prostora u medijima 2 odgovora (12%)
- e) NVO nemaju dovoljno znanja o ulozi i upotrebi savremenih komunikacijskih tehnologija u odnosima sa javnošću 5 odgovora (32%)

13. Kako je, po Vašem mišljenju, najlakše da NVO plasira informacije u javnost putem medija?

- a) ukoliko je informacija aktuelna 6 odgovora (43%)
- b) ukoliko NVO lično poznaje sa urednika/urednicu 2 odgovora (14%)
- c) ukoliko NVO lično poznaje novinara/novinariku /
- d) dobrom organizacijom medijskog događaja 5 odgovora (36%)
- e) ukoliko je sadržaj informacije kritički nastrojen prema vlastima 1 odgovor (7%)
- f) ukoliko sadržaj informacije nije kritički nastrojen prema vlastima /
- g) na neki drugi način (Molim navedite kako) /

14. Smatrate li da nevladinim organizacijama treba više znanja o odnosima sa javnošću, posebno o odnosima sa medijima?

- a) da 7 odgovora (78%)
- b) ne 2 odgovora (22%)

15. Smatrate li da bi novinari Vašeg medija trebali biti više upoznati sa radom nevladinih organizacija?

- a) da 6 odgovora (67%)
- b) ne 3 odgovora (33%)

16. Da li Vaš medij ima/ili je imao sadržaje koji se bave problematikom nevladinih organizacija i/ili polja njihovih interesovanja?

16.1. stalnu rubriku/program

- a) da, ima 2 odgovora (29%)
- b) ne, nema 2 odgovora (29%)
- c) da, imao je 2 odgovora (29%)
- d) ne, nije imao 1 odgovor (13%)

ili

16.2. povremenu rubriku/program

- a) da, ima 3 odgovora (38%)
- b) ne, nema 1 odgovor (12%)
- c) da, imao je 3 odgovora (38%)
- d) ne, nije imao 1 odgovor (12%)

17. Da li smatrate da je potrebno unaprijediti saradnju NVO i medija?

- a) da 7 odgovora (78%)
- b) ne 2 odgovora (22%)

17.1. Ako smatrate da jeste, na koji način je moguće unaprijediti saradnju NVO i medija?

- a) edukacijom novinara/urednika o NVO-ima 1 odgovor (11%)
- b) edukacijom članova NVO-a o medijima 3 odgovora (33%)
- c) usvajanjem dokumenta o saradnji i kodeksu ponašanja između medija i NVO-a
2 odgovora (22%)
- d) razvijanjem odnosa obostrane koristi (npr. medij kao medijski pokrovitelj NVO-a dobiva medijski sadržaj od NVO-a) 3 odgovora (33%)
- e) ustupanjem bez naknade medijskog prostora NVO-ima /
- f) na neki drugi način (Molim navedite kako) /

18. Da li smatrate da bi unaprjeđenje poreskih olakšica za NVO u BiH doprinjelo njihovoj održivosti?
(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) da 5 odgovora (63%)
- b) ne 2 odgovora (25%)
- c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 1 odgovor (12%)

19. Vaš prijedlog mogućih poboljšanja:

- a) adekvatna koordinacija rada i djelovanja NVO u istim ili srodnim područjima interesovanja
3 odgovora (33%)
- b) razvoj odgovarajuće strategije pristupa sponzorima 2 odgovora (22%)
- c) dobro osmišljeno lobiranje za izmjene za NVO relevantnog zakonodavstva 2 odgovora (22%)
- f) edukativne i medijske kampanje za podizanje svijesti o značaju NVO angažmana
2 odgovora (22%)
- g) neki drugi prijedlozi za poboljšanje (molim navedite ih.)? /

Istraživački projekat
„Uloga NVO u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru”,
finansiran u okviru
Programa za podršku istraživanju u oblasti javnih politika
Fonda otvoreno društvo Bosne i Hercegovine – Soros fondacije

ANKETNI OBRAZAC ZA OSNOVNE I SREDNJE ŠKOLE U MOSTARU

Naziv škole:

Sjedište škole (adresa i mjesto):

Kontakt telefon/e-mail adresa/web stranica:

Odgovorna/kontakt osoba:

1. U javnosti se povodom uloge nevladinih organizacija čuju različita mišljenja. Ovo su neka od tih mišljenja. Molim Vas da iznesete Vaš stav s tim u vezi.

- a) Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja 11 odgovora (25%)
- b) Nevladine organizacije služe samo interesima pojedinaca i stranih država i njihovih fondacija uz čiju pomoć se organizuju i finansiraju 5 odgovora (12%)
- c) Bez ovih organizacija i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast
6 odgovora (14%)
- d) Mnogo sposobnih ljudi nije partijski organizovano/politički aktivno kao pojedinac, ali se njihovo mišljenje i djelovanje, zahvaljujući nevladinim organizacijama, "osjeća" u javnom mnijenju 9 odgovora (21%)
- e) Partije i njihovi lideri na vlasti ne vode računa o stavovima nevladinih organizacija povodom pojedinih društvenih problema 6 odgovora (14%)
- f) Većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještim pojedincima da zarade novac i steknu uticaj 2 odgovora (5%)
- g) Imam drugačije mišljenje o tome (molim navedite Vaše mišljenje) 4 odgovora (9%)

2. Vaše razumijevanje pojmova izgradnja povjerenja i dobre vladavine?

Neki od za istraživački rad najinteresantnijih odgovora dati su u glavnom dijelu rada.

3. Da li smatrate da je bitna izgradnja građanskog identiteta koja sadrži uspostavljanje individualnog i kolektivnog osjećaja za lični angažman, društvenu odgovornost i moralno-političku svijest kod mladih ljudi, u njihovim formativnim godinama?

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) da 20 odgovora (95%)
- b) ne /
- c) nešto drugo (Molim navedite šta) 1 odgovor (5%)

4. Da li smatrate da obrazovanje o ulozi NVO kao formacija građanskog, demokratskog društva doprinosi razvoju građanskog identiteta kod mladih?

- a) da _____ 21 odgovor (95%)
- b) ne /
- c) nešto drugo (Molim navedite šta). 1 odgovor (5%)

5. Kakvi su, po Vašem mišljenju, uticaj i uloga nevladinih organizacija u izgradnji povjerenja i dobre vladavine u Mostaru ?

- a) Nikakvi /
- b) Mali _____ 11 odgovora (50%)
- c) Osrednji _____ 8 odgovora (36%)
- d) Veliki _____ 2 odgovora (9%)
- e) Ne znam, ne mogu da ocijenim. 1 odgovor (5%)
- f) Bez odgovora /

6. Da li je nastavnom planu i programom predviđen predmet ljudska prava i demokratija, obrazovanje za ljudska prava i demokratiju ili sigurnost demokratskog društva?

- a) da _____ 19 odgovora (86%)
- b) ne _____ 3 odgovora (ne kao zaseban predmet, ali u okviru drugih predmeta i časova da) (14%)

7. Koja je prosječna ocjena/kakav je uspjeh učenika iz tog predmeta?

Uglavnom dobar - vrlo dobar

8. Kakvo interesovanje učenici pokazuju za taj predmet?

- a) veliko _____ 8 odgovora (36%)
- b) osrednje _____ 13 odgovora (59%)
- c) malo _____ 1 odgovor (5%)
- d) gotovo nikakvo /

9. Da li u okviru nastavnog plana i programa/tog predmeta učenici uče o nevladinim organizacijama (NVO)? (2 ispitanika nisu odgovorila)

- a) da _____ 14 odgovora (70%)
- b) ne _____ 6 odgovora (30%)

10. Da li u nastavnom procesu iz tog predmeta ili uopšte:

- a) učestvuju
 - b) su učestvovali
 - c) namjeravate da učestvuju
- aktivisti nevladinih organizacija

- a) da
- b) ne

Odgovori su podijeljeni, gotovo podjednako odgovora sa da i ne.

10.1. Ako ne, molim navedite zašto: (8 ispitanika nije odgovorilo)

- a) ne smatram potrebnom saradnju između škole i NVO 1 odgovor (8%)
- b) ne znam kojim NVO bi se moglo obratiti za saradnju 3 odgovora (25%)
- c) mislim da NVO nisu zainteresovane za saradnju sa školom 1 odgovor (8%)
- d) nešto drugo (Molim navedite šta) 7 odgovora (uglavnom, saradnja ovisi o projektu, interesima i NVO-a i škola, interesovanju učenika i izvodljivosti) (58%)

11. Kakvom biste ocijenili saradnju između nevladinih organizacija i obrazovnih institucija (osnovnih, srednjih škola i visokoškolskih institucija)? (2 ispitanika nisu odgovorila)

- a) dobra 10 odgovora (50%)
- b) loša 3 odgovora (15%)
- c) nema saradnje 7 odgovora (35%)

12. Da li Vaša škola:

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) provodi zajedničke aktivnosti/projekte sa NVO u Mostaru 7 odgovora (33%)
- b) je provodila zajedničke aktivnosti/projekte sa NVO u Mostaru 10 odgovora (48%)
- c) namjerava provoditi zajedničke aktivnosti/projekte sa NVO u Mostaru? 4 odgovora (19%)

13. Prema Vašem mišljenju, saradnja škola sa kojim profilom nevladinih organizacija je najpotrebnija u Mostaru?

- a) NVO za pružanje besplatne pravne pomoći 6 odgovora (4,5%)
- b) Obrazovne, naučne i istraživačke NVO 14 odgovora (11%)
- c) NVO kao profesionalna udruženja pojedinih struka 2 odgovora (1,5%)
- d) NVO kao organizacije sa primarnom djelatnošću izgradnje/očuvanja mira, demokratije i unaprjeđenja i zaštite ljudskih prava 16 odgovora (12%)
- e) NVO - omladinske i studentske organizacije 10 odgovora (7%)
- f) NVO - sportske i rekreativne organizacije 11 odgovora (8,5%)
- g) NVO – kulturne organizacije 11 odgovora (8,5%)
- h) NVO – organizacije za zaštitu okoline 14 odgovora (11%)
- i) NVO – organizacije za zaštitu prava žena 14 odgovora (11%)
- j) NVO – organizacije za zaštitu prava djece 15 odgovora (11,5%)
- k) NVO – organizacije za zaštitu prava osoba sa posebnim potrebama 11 odgovora (8,5%)
- l) NVO – sindikalne organizacije 4 odgovora (3%)
- m) Nевladine organizaciju nisu neophodne u BiH društvu /

n) NVO – organizacije novinara/medija /

o) Neki drugi tip NVO (Molim navedite koji)

2 odgovora (1,5%)

16. Da li biste pristali da NVO bez naknade:

(1 ispitanik nije odgovorio)

- a) održe promociju rada organizacije u Vašoj školi i
- b) predavanja o temi bliskoj djelatnosti organizacije?

a) da 19 odgovora (90%)

b) ne /

c) ovisi o... 2 odgovora (10%)

17. Vaša ocjena

stanja NVO u Mostaru:

a) dobro 4 odgovora (18%)

b) zadovoljavajuće 11 odgovora (50%)

c) loše 7 odgovora (32%)

18. Da li podržavate osnivanje i djelovanje koordinacionog tijela za saradnju između NVO i vlasti u Mostaru?

a) da 20 odgovora (91%)

b) ne 2 odgovora (9%)

c) nešto drugo (molim Vaš komentar) /

19. Da li smatrate da bi unaprijeđenje poreskih olakšica za NVO u BiH doprinjelo njihovoj održivosti?

a) da 16 odgovora (73%)

b) ne 3 odgovora (13,5%)

c) ovisi o... (Molim navedite o čemu) 3 odgovora (13,5%)

20. Vaš prijedlog mogućih poboljšanja: (1 ispitanik nije odgovorio)

a) adekvatna koordinacija rada i djelovanja NVO u istim ili srodnim područjima interesovanja
8 odgovora (24,5%)

b)

c) razvoj odgovarajuće strategije pristupa sponzorima 3 odgovora (9%)

d) dobro osmišljeno lobiranje za izmjene za NVO relevantnog zakonodavstva 5 odgovora (15%)

e) obrazovne i medijske kampanje za podizanje svijesti o značaju NVO angažmana
16 odgovora (48,5%)

f) neki drugi prijedlozi za poboljšanje (molim navedite ih.)? 1 odgovor (3%)

25. Molim Vas da navedete pogodne okolnosti za razvoj saradnje škola i NVO u Mostaru.

Uglavnom, obazovni karakter i škola i NVO-a, slične ciljne grupe, potreba edukacije mladih ljudi, obogaćivanje nastavnih i vannastavnih edukativnih sadržaja, doprinos otvaranju škola za saradnju sa drugim akterima u društvu.

Građani i privatni poslovni sektor u Mostaru anektirani su i intervjuisani sa ciljem dobivanja njihove percepcije i procjene stanja, uloge i uticaja NVO-a u Mostaru, individualne i korporativne filantropije, izgradnje povjerenja i dobre vladavine u Mostaru, odnosa NVO-a i drugih učesnika u razvoju društva i generalni presjek njihovih stavova dat je u glavnom dijelu rada.

Dodatak 3

Spisak osoba/pravnih subjekata koji su za potrebe istraživanja:

1. konsultovani/ intervjuisani

Dr. Dragan Golubović, Međunarodni centar za neprofitno pravo, Budimpešta
Prof.dr Zoran Pajić, Specijalni savjetnik Visokog Predstavnik za Bosnu i Hercegovinu, OHR,
Predsjednik Odbora za mjere izgradnje povjerenja u Mostaru
Sead Maslo, Gradska uprava Mostara
Predrag Šupljeglav, Gradska uprava Mostara
Husein Oručević, Omladinski kulturni centar «Abrašević», Član Odbora za mjere izgradnje povjerenja u Mostaru
Prof. Sabaheta Bijedić, Direktorica Međuopćinskog pedagoškog zavoda u Mostaru
Marija Zovko, Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave Hercegovačko-neretvanskog kantona
Esmir Krnić, dipl. oec., autor radova o oporezivaju NVO-a u BiH
Aida Spahić, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo
Đorđo Andrić, Mirna Hadžajlić, Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava "ZGP" Mostar
Majda Behrem Stojanov, Centri civilnih inicijativa, ured u Mostaru

2. anketirani

- nevladine organizacije

Centri civilnih inicijativa, ured u Mostaru
Centar za ljudska prava u Mostaru
Centar za promociju civilnog društva
Udruženje građana za zaštitu ljudskih prava "ZGP" Mostar
Udruženje "ŽENA BiH"
Nansen dijalog centar Mostar
La strada Bosne i Hercegovine
Udruženje "Vaša prava", regionalni ured u Mostaru
"Altruist" Mostar
Omladinski kulturni centar "Abrašević" (krovna organizacija, mreža 5 NVO-a:
(MIFOC
Mladi most
Alternativni institut
Sunčana strana
Eko-kamp ortiješ)
Udruženje za pomoć povratnicima u HNK "Neretva" Mostar
Udruženje "Koraci nade"
Savez ratnih vojnih invalida HNK
Udruga roditelja djece s posebnim potrebama "Vedri osmjeh" Mostar
Udruženje roditelja i prijatelja osoba sa posebnim potrebama "SUNCE" Mostar
Humanitarna organizacija "Izvor"
Udruženje "Nova ideja"
JOB "Stari grad" Mostar
Udruženje za uzajamnu pomoć u duševnoj nevolji "Behar" Mostar
Savez udruženja za uzajamnu pomoć u duševnoj nevolji u BiH

- politički subjekti u Mostaru:

Snježana Dropuljić, HKDU BiH (Hrvatska kršćanska demokratska unija BiH (koalicija HDZ - Hrvatska demokratska zajednica, UHSP - Ujedinjena hrvatska stranka prava, HSP, HKDU, HNZ – Hrvatska narodna zajednica)

Hasan Hadžović, Građanska demokratska stranka BiH – GDS BiH
Mirsad Huseinagić, SBiH – Stranka za Bosnu i Hercegovinu
Vilda Husković, Evopska ekološka stranka – E 5
Dražen Krezić, nezavisni kandidat
Gordana Mikulić, Republikanska stranka BiH
Luka Ravlić, nezavisni kandidat,
Stjepan Rubinić, koalicija HSS – NHI (Hrvatska seljačka stranka – Nova hrvatska inicijativa)
Socijaldemokratska partija BiH - SDP BiH
Albert Šunjić, HSP BiH “Đapić – Dr. Jurišić” (Hrvatska stranka prava BiH “Đapić – Dr. Jurišić”) –
koalicija HSP BiH “Đapić – Dr. Jurišić” – Hrvatska čista stranka prava
Marin Topić, nezavisni kandidat
Adisa Vučina, Narodna stranka Radom za boljitak
Zvonko Zovko, HDU – Hrvatska demokratska unija (sa kolegama Lubica Praljak, Rubinić Stjepan,
Zoran Džidić, Maja Drmać iz koalicije Hrvatski savez HDU, HSS, NHI)

- mediji u Mostaru:

Časopis “Most” Mostar
Dnevni list
Javni Radiotelevizijski servis Bosne i Hercegovine, ITC Mostar
Radio Dobre vibracije
Radio Herceg-Bosne
Radiotelevizija Mostar
Radio Stari most
Radio Studio 88 Mostar
Radio X

- osnovne i srednje škole u Mostaru:

Srednja medicinska škola sestara milosrdnica Mostar
Osnovna škola Ivana Gundulića Mostar
Centar za djecu i omladinu sa posebnim potrebama “Los Rosales” Mostar
Druga osnovna škola Mostar
Osnovna škola “Zalik” Mostar
Osnovna škola Blagaj, Mostar
Osnovna škola “Bijelo polje”, Mostar
Srednja elektrotehnička škola, Mostar
JU Mješovita srednja mašinsko-saobraćajna škola, Mostar
JU Srednja građevinska škola, Mostar
JU OŠ “Omer Maksumić” – Podvelež, Mostar
JU Četvrta osnovna škola Mostar
Treća osnovna škola Mostar
OŠ Drežnica, Mostar
JU Sedma osnovna škola Mostar
OŠ “Bartol Kašić” – Mostar
JU Šesta osnovna škola Mostar
Gimnazija Mostar
Srednja građevinska škola Jurja Dalmatinca Mostar
OŠ “Silvije Strahimir Kranjčević”, Mostar
Srednja strojarska škola Fausta Vrančića Mostar
Srednja prometna škola Mostar

građani i privatni poslovni sektor u Mostaru

Bibliografija:

Balkanski fond za podršku lokalnim inicijativama, Filantropija u Srbiji i Crnoj Gori, Izvještaj za predstavnike nevladinog sektora, 2004.

Benett, A. LeRoy, James K.Oliver, Međunarodne organizacije, Politička kultura, Zagreb, 2004.

Bob Edvards, Majkl Foli i Mario Dajani, Posle Tokvila, Debata o građanskom društvu i društvenom kapitalu u uporednoj perspektivi, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2004.

Centar za promociju civilnog društva, Izvještaj sa Konferencije nevladinih organizacija BiH», Sarajevo, 10. 01. 2005. godine

Centar za promociju civilnog društva Sarajevo, Komentari zakona o udruženjima i fondacijama, Banja Luka, 2003.

Council of Europe Publishing. Media and Democracy, 1998

Final Report – Civil Society Assesment in Bosnia and Herzegovina, prepared forr USAID/BiH, by Catherine Barnes, Milan Mrdja, Selma Sijercic, Mirjana Popovic, June 2004

Grupa autora, Nvladin sektor u SAD – Prilog za savremeni mozaik građanskog društva, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, 2002.

Hoen W., Herman (ed.), Good governance in Central and Eastern Europe, The Puzzle of Capitalism by Design, Economies and Societies in Transition, Edward Elgar, UK-USA, 2001

ICVA Vodič kroz civilno društvo u BiH, Svezak III, Izgradnja kapaciteta NVO u BiH, 2003.

ICNL NEWS Release, January 16, 2002 at www.icnl.org/PRESS/

Komisija za reformu Grada Mostara: Preporuke Komisije Izvještaj Predsjedavajućeg , 15. decembar 2003.

Krnić, Esmir, REVICON, Oporezivanje NVO-a u Federaciji BiH – Trenutna situacija, POREZNI SAVJETNIK 1/2002. u Pogledi na NVO sektor u BiH, ICVA, novembar 2002.

Odluka o okvirnim kriterijima za upotrebu sredstava tekućih grantova nevladinim i neprofitnim organizacijama iz Budžeta Grada Mostara, Gradski službeni glasnik Grada Mostar, juli 2004., br. 13.

“Priručnik za nevladine organizacije – Korištenje medija – sa potpunim direktorijem medija u BiH i Republici Hrvatskoj”, Tim Programa za razvoj civilnog društva Care International-a., januara 2004., http://www.carebih.org/pub/media_manual.doc

Prof. Willetts, P. , What is a Non-Governmental Organization, <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.HTM>

Ravitch, Diane & Joseph P. Viteritti (eds.) Making Good Citizens, Education and Civil Society, Yale University Press New Haven & London, 2001

UNDP, How to Build Inclusive Policy Process: Institutionalising the dialogue between governmental and non-governmental actors, Practice from CIS Countries, UNDP Bratislava, August 2002.

Sali Terzić, Sevima, Civilno društvo, Poglavlje XI u Međunarodne politike podrške zemljama jugoistočne Evrope – Lekcije (ne)naučene u BiH, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 2001.

Mr. Šero, Fadil i Mr. Mrđa, Milan, Nevladin sektor u Bosni i Hercegovini, u Ustav Bosne i Hercegovine – ka novim rješenjima, na www.soros.org.ba